

Ministarstvo
finansija

STRATEGIJA FINANSIJSKIH TEHNOLOGIJA (FINTECH) ZA CRNU GORU 2025-2029

Podgorica, decembar 2024.

Sadržaj

GLOSAR, SKRAĆENICE, I AKRONIMI	2
I UVOD.....	3
1.1 Svrha usvajanja dokumenta (obrazloženje).....	3
1.2 Prethodni dokumenti o Fintech-u.....	5
1.3 Pozicioniranje u Strateškom okviru Crne Gore i ispunjavanje međunarodnih obaveza.....	6
1.3.1 Usklađenost sa krovnim strateškim dokumentima	6
1.3.2. Usklađenost sa sektorskim strateškim dokumentima	7
1.4 Integracija rodni pitanja u javne politike	10
1.5 Strateška analiza uticaja na životnu sredinu u fazi definisanja ciljeva	11
II ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	12
2.1. Makroekonomska kretanja u Crnoj Gori posljednjih godina.....	12
2.2 Ključni nalazi o razvoju Fintech-a u Crnoj Gori.....	15
2.3 Analiza zainteresovanih strana	20
2.4 Ključni izazovi i njihovi osnovni uzroci za razvoj Fintech-a.....	30
2.5 SWOT analiza.....	31
III CILJEVI STRATEGIJE.....	33
IV FINANSIRANJE.....	44
V PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA	44
VI INFORMACIJE ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM EFEKTIMA STRATEGIJE U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE.....	45
PRILOG 1- AKCIONI PLAN	47

GLOSAR, SKRAĆENICE, I AKRONIMI

Skraćenica	Objašnjenje
SPN	Sprečavanje pranja novca
API	Interfejs za programiranje aplikacija
ATM	Bankomat
BACS	Prenos novca iz jedne banke u drugu elektronskim putem
CBCG	Centralna banka Crne Gore
eID	Elektronska identifikacija
BDP	Bruto domaći proizvod
GFIN	GFIN (Global Financial Innovation Network) je međunarodna mreža finansijskih regulatora i srodnih organizacija posvećenih podršci inovacijama u finansijskom sektoru u najboljem interesu potrošača.
GSMA	Izvor podataka i analiza za mobilnu industriju i šire, koji pokriva sve operatere širom svijeta.
ICT	Informaciono-komunikacione tehnologije
IRFCG	Investiciono-razvojni fond Crne Gore
HACKATHON	Društveni događaj kodiranja koji okuplja kompjuterske programere i druge zainteresovane ljude da poboljšaju postojeće ili naprave nove softverske programe
KTK	Komisija za tržište kapitala
MF	Ministarstvo finansija
MPNI	Ministarstvo prosvjete, nauke i inovacija
MER	Ministarstvo ekonomskog razvoja
NIS 2	Direktiva EU o informacionoj bezbjednosti
OC	Operativni cilj
PSD2	Direktiva o platnim uslugama 2
SANDBOX	Kontrolisano okruženje za inovatore u kojem testiraju nove proizvode, usluge ili poslovne modele bez punog tereta usklađenosti sa propisima (testno okruženje)
SDG	Cilj održivog razvoja
SEPA	Jedinstveno područje plaćanja u eurima
MMSP	Mikro, mala i srednja preduzeća

I UVOD

1.1 Svrha usvajanja dokumenta (obrazloženje)

Finansijski sektor kontinuirano se razvija kroz bržu transformaciju i usvajanje novih tehnologija, te kroz razvijanje stimulativnog Fintech ekosistema Crna Gora može da se pozicionira u regionu kao zemlja konkurentna za pokretanje Fintech rješenja.

Iako sveobuhvatna definicija digitalnih finansijskih usluga nije dostupna, prema definiciji koju su usvojili Fintech akcioni plan Evropske komisije (2018)¹, Evropski bankarski regulator (EBA, 2018) i Odbor za finansijsku stabilnost (FSB, 2019), Fintech je definisan kao „tehnološki-omogućene finansijske inovacije koje bi mogle rezultirati novim poslovnim modelima, aplikacijama, procesima ili proizvodima sa povezanim materijalnim efektom na finansijska tržišta i pružanje finansijskih usluga”.

Fintech ili finansijska tehnologija odnosi se na kombinaciju finansijskih usluga i tehnologije, koja se koristi za kreiranje novih i inovativnih proizvoda, usluga i poslovnih modela za finansijsku industriju. Iako se obično povezuje sa svijetom startup preduzetnika koji koriste tehnologiju za uvođenje inovativnih i ranije nedostupnih rješenja na tržište, Fintech se takođe primjenjuje na tradicionalne pružaoce finansijskih usluga („postojeći učesnici na finansijskom tržištu”) koji koriste inovativne tehnologije kako bi poboljšali operativnu efikasnost, pružili bolje iskustvo svojim klijentima i otvorili nova tržišta koja generišu nove tokove prihoda za postojeće učesnike na finansijskom tržištu. Prateći najnovija tehnološka dostignuća u sferi finansijskih usluga, važno je razumjeti Fintech i njegove implikacije na šire finansijsko tržište.

Crna Gora sada usmjerava svoje napore na nastavak rada sa svim zainteresovanim stranama na stvaranju ambijenta koji pogoduje tehnološkom napretku i inovativnim poslovnim modelima, a koji istovremeno štiti korisnike finansijskih usluga i čuva integritet tržišta i finansijsku stabilnost. Usvajanjem Strategije, Vlada Crne Gore (Vlada) sa ostalim zainteresovanim stranama nastoji da obezbijedi pravnu i regulatornu sigurnost, osigura zaštitu investitora, integritet tržišta i finansijsku stabilnost u Fintech okruženju. Stoga je cilj da se uspostave osnove koje će omogućiti Fintech startup kompanijama, IT kompanijama i postojećim pružiocima finansijskih usluga da razviju održiva Fintech rješenja, kojima se pokreću inovacije i poboljšava pristup finansijskim proizvodima, povećava konkurencija, a istovremeno unapređuje integritet tržišta, pruža bolje korisničko iskustvo i doprinosi dugoročnom uspjehu crnogorskog sektora finansijskih usluga.

Razvoj stimulativnog Fintech ekosistema mogao bi privući strane Fintech preduzetnike da testiraju svoja rješenja na crnogorskom tržištu prije daljeg širenja u regionu. Njihov ulazak na tržište proširuje i diverzifikuje tok stranih sredstava, stimulišući ubrzani razvoj Fintech sektora u zemlji. Pored toga, modernizacija finansijskog sistema kroz razvoj Fintech sektora i digitalnih finansijskih usluga je u skladu sa praksama Evropske unije i najboljim međunarodnim standardima za ovaj sektor.

¹ https://finance.ec.europa.eu/publications/fintech-action-plan-more-competitive-and-innovative-european-financial-sector_en

¹ <https://www.gov.me/dokumenta/e4de3d3b-f1cf-4a14-9bd8-20c39b570536>

¹ <https://www.gov.me/dokumenta/3a639a2d-b37c-4ffd-89c6-9776a055dd22>

¹ <https://fondzainovacije.me/>

¹ <https://tehnopolis.me/>

¹ <https://ntpark.me/>

Primjena digitalnih tehnologija na finansijske usluge, ima potencijal da pruži bolji rezultat za krajnje korisnike (uključujući preduzeća), unaprijedi funkcionisanje finansijskog sistema, te značajno doprinese ekonomskom razvoju zemlje. Fintech može da stvori inkluzivniji finansijski sistem, koji bi pojedincima i kompanijama omogućio bolji pristup finansijama i finansijskim uslugama.

Sa boljim pristupom finansijama, građani mogu ne samo da izgrade bolju finansijsku budućnost za sebe i svoje porodice, već i da stimulišu privredu kroz povećanu potrošnju. Slično tome, mala i srednja preduzeća mogu da investiraju više finansijskih sredstava kako bi podržali rast i razvoj, što bi dovelo do otvaranja novih radnih mjesta, povećanja izvoza i usluga (što rezultira prilivom stranih sredstava), ostvarujući veći profit, što dovodi i do bolje naplate poreza.

Vlada i regulatori u Crnoj Gori su uvidjeli prednosti koje Fintech može da donese ekonomskom rastu i razvoju ekonomije, te su pokrenuli nekoliko inicijativa za podsticanje razvoja ovog sektora. Planirano je unapređenje pravnog okvira u oblasti platnog prometa, odnosno razvoja finansijskog tržišta, u skladu sa EU regulativom, kao i otvaranje tržišta za nove Fintech kompanije i nove kanale plaćanja. Pored toga, radi se na implementaciji rješenja za instant plaćanje kako bi građanima i privredi Crne Gore pružili pogodnost brzog digitalnog plaćanja, u skladu sa EU propisima.

Centralna banka Crne Gore (CBCG) je 2021. godine uspostavila Fintech Hub, kao mjesto na kojem Fintech sektor i komercijalne banke mogu da predstave svoje inovacije i zatraže stavove i tumačenja Centralne banke o pitanjima koja se odnose na inovacije u finansijskim uslugama.

Komisija za tržišta kapitala (KTK) je 2019. godine donijela pravila o regulatornom okviru za finansijske inovacije, predviđajući razvoj regulatornog testnog okruženja (Regulatory Sandbox) koji omogućava novim akterima u Fintech-u da, u okviru svog sektora, testiraju određena inovativna rješenja koja se ne uklapaju u potpunosti u aktuelnu regulativu o hartijama od vrijednosti.

Vlada je postigla značajan napredak u promovisanju digitalizacije, inovacija i preduzetništva, ne ograničavajući se nužno na Fintech. U primjeni je Zakon o inovacionoj djelatnosti² i Zakon o podsticajnim mjerama za razvoj istraživanja i inovacija³, čiji je osnovni cilj stvaranje uslova za održivo funkcionisanje nacionalnog inovacionog ekosistema i podršku razvoju inovacionoj djelatnosti u Crnoj Gori. Zakon o inovacionoj djelatnosti utvrdio je pravni osnov za osnivanje Fonda za inovacije Crne Gore⁴ 2021. godine, koji predstavlja tijelo za sprovođenje inovacionih programa i projekata i sprovođenje projekata i programa iz domena strategije pametne specijalizacije. Pored toga, Vlada Crne Gore osnovala je i dvije inovacione infrastrukture: Inovaciono-preduzetnički centar "Tehnopolis" Nikšić⁵ i Naučno-tehnološki park Crne Gore⁶, kako bi podržala komercijalizaciju inovativnih ideja i projekata, pružila infrastrukturnu i drugu podršku subjektima inovacione djelatnosti u Crnoj Gori, posebno startapovima, uključujući Fintech prostor.

Finansijski sektor takođe ulaže napore u digitalnu transformaciju sa ciljem da podstakne operativnu efikasnost, pruži bolje korisničko iskustvo i da upotrebom tehnologije, otvori nove tržišne kanale, koji su ranije bili nedostupni. Preduzetnički ekosistem nastavlja da se razvija sa više akcelerskih i inkubatorskih mehanizama dostupnih preduzetnicima, što je dovelo do pojave nekoliko Fintech poduhvata u Crnoj Gori.

² <https://www.gov.me/dokumenta/e4de3d3b-f1cf-4a14-9bd8-20c39b570536>

³ <https://www.gov.me/dokumenta/3a639a2d-b37c-4ffd-89c6-9776a055dd22>

⁴ <https://fondzainovacije.me/>

⁵ <https://tehnopolis.me/>

⁶ <https://ntpark.me/>

Iako su sve gore istaknute inicijative ohrabrujuće, postoji potreba za boljom koordinacijom i saradnjom između zainteresovanih strana u Fintech ekosistemu, kako bi se osiguralo da svi učesnici dijele zajedničku viziju i težnju, kako bi se postigli ciljevi. Pokazalo se da postoji potreba za osnivanjem koordinacionog tijela, od strane Vlade, koje bi preuzelo odgovornost za pokretanje i nadzor aktivnosti na razvoju Fintech sektora, unutar određenih grupa zainteresovanih strana i koje bi nadzirala širok spektar Fintech ekosistema.

Fintech strategija je mehanizam koji okuplja različite zainteresovane strane Fintech ekosistema, oko zajedničkog cilja da osiguraju koordinisano djelovanje u pravcu razvoja Fintech sektora i digitalnih finansijskih usluga u okviru postojećeg finansijskog sistema. Strategija koja je izložena u ovom dokumentu ima strateški cilj i operativne ciljeve ka razvoju Crne Gore kao pogodne zemlje za pokretanje Fintech poduhvata. Sadrži detaljan akcioni plan i opisan mehanizam monitoringa, izvještavanja i evaluacije sprovođenja Fintech strategije.

1.2 Prethodni dokumenti o Fintech-u

Fintech sektor doživljava ubrzan razvoj posljednjih godina, a njegova primjena ima potencijal da oblikuje budućnost finansijskog sektora, te je neophodno da Crna Gora usvoji strateška dokumenta koja će podržati nove trendovena finansijskom tržištu. Fintech se pominje u drugim strateškim dokumentima, a zemlja radi na prilagođavanju svog pravnog okvira kako bi to podržala. UNDP je 2022. godine pripremio studiju „*Procjena regulatornog okvira za razvoj Fintech industrije u Crnoj Gori*“⁷. Ova studija je prepoznala nekoliko zakona koji direktno ili indirektno regulišu oblast Fintech poslovanja: Zakon o platnom prometu, Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma, Zakon o kreditnim institucijama, Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, Zakon o tržištu kapitala, itd. Studija naglašava značaj Fintech-a u razvoju RegTech-a. Studija je ukazala na najbolje međunarodne prakse razvoja regulatornog okvira za podršku Fintech-u. Ona uključuje regulatorni okvir InsurTech i smjernice za grupno finansiranje (*crowdfunding*). Takođe, sadrži spisak zakona i podzakonskih akata koje treba izmijeniti kako bi se omogućio razvoj Fintech-a u Crnoj Gori.

CBCG je tokom 2021. godine u saradnji sa UNDP-om sprovela anketu pod nazivom „Digitalne bankarske i platne usluge u Crnoj Gori“ sa ciljem da se ocijeni stepen u kojem su građani Crne Gore i kompanije upoznati sa onlajn bankarstvom, kao i stepen njihovog zadovoljstva njegovim korišćenjem. Prvi dio ankete obuhvatio je uzorak od 1.020 građana iz sva tri regiona zemlje, a drugi dio uzorak od 311 kompanija koje posluju u središnjem, primorskom i sjevernom regionu u različitim sektorima⁸.

Takođe, CBCG i Ministarstvo finansija organizovali su tokom 2022. godine opsežnu anketu „Analiza spremnosti za implementaciju Fintech-a“⁹ uz podršku Razvojnog fonda EFSE sa ciljem podrške razvoju Fintech strategije. Anketirano je sedam grupa zainteresovanih strana u Fintech ekosistemu nezavisno jedna od druge, a u anketi ih je učestvovalo ukupno 385. Ove grupe su: postojeći učesnici na finansijskom tržištu, preduzetnici, veliki pružaoci tehnoloških usluga (BigTech), Vlada, regulatori

⁷ UNDP (2022): “Assessment of the Regulatory Framework for Development of Fintech Industries in Montenegro”

⁸ Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo (A); Vađenje ruda i kamena (B); Prerađivačka industrija (C); Snabdijevanje električnom energijom, gasom, parom i klimatizacija (D); Snabdijevanje vodom, upravljanje otpadnim vodama (E); Građevinarstvo (F); Trgovina na veliko i trgovina na malo, opravka motornih vozila i motocikala (G); Saobraćaj i skladištenje (H); Usluge smještaja i ishrane (I); Informisanje i komunikacije (J); Finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja (K); Poslovanje sa nekretninama (L); Stručne, naučne i tehničke djelatnost (M); Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti (N); Obrazovanje (P); Zdravstvena i socijalna zaštita (Q); Umjetnost, zabava i rekreacija (Sector R), i Ostale uslužne djelatnosti (S).

otvorenih finansijskih usluga, obrazovne institucije, uključujući univerzitete i privatne obrazovne institucije.

Imajući u vidu veličinu crnogorskog finansijskog sistema, ovaj broj predstavlja statistički značajnu stopu odgovora. Devedeset devet procenata od ukupnog broja ispitanika priznaje da u Crnoj Gori postoji potreba za Fintech-om, kao i to da je usklađivanje sa najboljim međunarodnim praksama ključno, posebno u kontekstu pridruživanja Crne Gore Evropskoj uniji.

1.3 Pozicioniranje u Strateškom okviru Crne Gore i ispunjavanje međunarodnih obaveza

1.3.1 Usklađenost sa krovnim strateškim dokumentima

Na osnovu analize dokumentacije, može se zaključiti da je strategija komplementarna drugim povezanim strateškim dokumentima i preuzetim međunarodnim obavezama, koje obuhvataju određene segmente značajne za ovu oblast. Tačnije, strategija i njena buduća primjena doprinose ciljevima i vrijednostima indikatora iz krovnih strateških dokumenata, kao i EU/međunarodnih dokumenata.

To se prvenstveno odnosi na **Agendu UN 2030** kao strategije koja uključuje 17 ciljeva održivog razvoja. Ciljevi su dalje podijeljeni na 169 podciljeva i 232 indikatora. Sa stanovišta ove Strategije, posebno se zalaže za:

- **SDG 1 - Bez siromaštva:** kroz bolju podršku digitalnoj identifikaciji i bolju finansijsku pismenost siromašnih građana;
- **SDG 3 - Dobro zdravlje i blagostanje:** zdravstvene usluge koje se mogu ostvariti korišćenjem informacionih i komunikacionih tehnologija, uključujući Fintech rešenja kao što je InsurTech;
- **SDG 4 - Kvalitetno obrazovanje:** Fintech podržava mogućnosti cjeloživotnog učenja i finansijske pismenosti.
- **SDG 5 - Rodna ravnopravnost:** Ova strategija će olakšati povećanje broja žena koje uče o osnovama bankarstva i upravljanja ličnim finansijama i koriste Fintech i digitalne finansijske usluge u svom poslu i životu. Fintech potencijalno može povećati pristup ranije nedostupnim finansijama, posebno ženama.
- **SDG 7 - Pristupačna energija iz čistih izvora:** Strategija će podržati obnovljive izvore energije, uključujući dalju implementaciju finansiranja mjera energetske efikasnosti i finansiranje projekata čiste energije u Crnoj Gori.
- **SDG 8 - Dostojanstven rad i ekonomski rast:** Fintech strategija predviđa izgradnju Fintech ekosistema koji podržava preduzetništvo, finansiranje MSP i bolje plaćene poslove.
- **SDG 9 - Industrija, inovacije i infrastruktura:** Fintech strategija je usklađena sa procesom e-fiskalizacije u zemlji i tekućim uvođenjem novog informacionog sistema Poreske uprave u Crnoj Gori. To bi, takođe, moglo doprinijeti smanjenju upotrebe gotovine i smanjenju sive ekonomije. Infrastruktura kao što je digitalni identitet ili mogućnost korišćenja elektronskog potpisa, omogućava Fintech kompanijama i postojećim učesnicima na finansijskom tržištu da razvijaju digitalne finansijske usluge u korist pojedinaca i preduzeća. Razvoj Fintech-a će vjerovatno biti ograničen bez ove neophodne infrastrukture na nivou Vlade.

- **SDG 10 - Smanjenje nejednakosti:** Ova strategija treba da podrži povećanje finansijske pismenosti u sjevernom regionu Crne Gore ,kako bi se smanjio visoki rizik od siromaštva u tom regionu u poređenju sa druga dva regiona u Crnoj Gori. Poznato je da korišćenjem tehnoloških rešenja Fintech ublažava poznate prepreke finansijskoj inkluziji žena, mladih i siromašnih.
- **SDG 12 - Odgovorna potrošnja i proizvodnja:** Fintech ekosistem će pružiti nove mogućnosti za onlajn prodaju i kupovinu dobara i usluga.
- **SDG 13 - Očuvanje klime:** Ova strategija će biti usklađena sa Strategijom digitalne transformacije u Crnoj Gori koja omogućava digitalizaciju, smanjenje upotrebe papira, emisije CO2 povećanjem onlajn usluga i smanjenje putovanja. Fintech može igrati ključnu ulogu u obezbjeđivanju pristupačnog finansiranja za zelene projekte, kao što su solarni paneli ili zeleni proizvodni procesi.
- **SDG 16 - Mir, pravda i snažne institucije:** Fintech može da podrži mehanizme sajber bezbjednosti i da se bori protiv finansijskih prevara. Riječ je o podršci crnogorskom institucionalnom okviru, unapređenju poslovnog ambijenta i zaštiti građana.
- **SDG 17 – Partnerstvom do ciljeva:** koji sadrži važne indikatore za uspostavljanje Fintech sistema.

Za Agendu 2030 se vezuje **Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030**. Njeni ciljevi su: unapređenje stanja ljudskih resursa i jačanje socijalne inkluzije; podrška vrijednostima, normama i obrascima ponašanja značajnim za održivost društva; očuvanje prirodnog kapitala; uvođenje zelene ekonomije; unapređenje sistema upravljanja za održivi razvoj, što su ciljevi sa kojima je usklađena Fintech strategija. Takođe, povezana je sa pojedinim indikatorima, poput indikatora 10.5.1. Pokazatelji finansijske ispravnosti.

Srednjoročni program rada Vlade 2024-2027 izraz je težnje da se na osnovu definisanih prioriteta i ciljeva definiše pravac Vlade i pravac razvoja Crne Gore. „Prioritet 2“ ovog Programa odnosi se na zdrave finansije i ekonomski razvoj, što je sadržano u Fintech strategiji.

Godišnji program rada Vlade Crne Gore za 2024. godinu - U okviru ovog programa definisana je obaveza donošenja Fintech strategije sa Akcionim planom, do kraja 2024.

Fiskalna strategija Crne Gore 2024-2027 - ima za cilj postizanje dugoročne stabilnosti i održivosti fiskalne politike kroz reforme fiskalne politike koje utiču na prihodnu i rashodnu stranu budžeta. To uključuje i mjere koje će uticati na razvoj privatnog sektora, a time i fintech preduzeća i preduzetnika. Kompatibilnost sa Fiskalnom strategijom 2024-2027. se vezuje za poglavlje te strategije „Reforme iz finansijskog sektora i to kroz aktivnost 3.1.4 „Ubrzanje pripreme tržišta (pružalaca platnih usluga – kreditnih institucija) za prijem u jedinstveno područje plaćanja u eurima – SEPA.“

1.3.2. Usklađenost sa sektorskim strateškim dokumentima

Program reforme upravljanja javnim finansijama 2022-2026 – Program osigurava bolju koordinaciju i međuinstitucionalnu saradnju u planiranju, implementaciji i praćenju politika koje se odnose na jačanje fiskalne i finansijske stabilnosti, posebno finansijskih kontrola u stubu 4 i uvezivanja digitalizacije sa finansijskim kontrolama.

Reformska agenda Crne Gore – Njen cilj je da se iskoriste podsticaji Evropske unije koji su dostupni kroz Instrument za reformu i rast za Zapadni Balkan, radi sprovođenja ključnih reformskih mjera u oblastima od strateškog značaja za ubrzanje ekonomskog rasta i konvergencije sa

zemljama Evropske unije. U navedene reformske mjere spadaju digitalna i energetska/zelena tranzicija.

Program za suzbijanje neformalne ekonomije u Crnoj Gori 2024-2026 – Njegov opšti cilj je smanjenje učešća neformalne ekonomije u ukupnoj privrednoj aktivnosti. Njegovi operativni ciljevi uključuju: transformaciju neprijavljenog rada u formalnu zaposlenost, sa većim fokusom na mlade, žene i zelena radna mjesta; podršku fer preduzetništvu i sl, što je sve u skladu sa principima podrške razvoju finansijskih tehnologija.

Strategija digitalne transformacije 2022-2026 – Jedan od njenih ciljeva je jačanje digitalne svijesti crnogorskog društva i digitalne konkurentnosti ICT sektora. Stoga će izgradnja aktivnog i stimulativnog Fintech ekosistema u Crnoj Gori kroz implementaciju Fintech strategije podržati implementaciju Strategije digitalne transformacije.

Strategija za sajber bezbjednost 2022-2026 – Njen cilj je da Crna Gora u oblasti sajber bezbjednosti posjeduje održiv sistem za efikasno otkrivanje i odbranu od kompleksnih vektora sajber napada i prijetnji, sa fokusom na jačanje sistema edukacije o sajber bezbjednosti, snaženju sistema zaštite podatak i sl.

Strategija pametne specijalizacije Crne Gore 2019-2024 – kao jednu od četiri prioritete oblasti razvoja ova strategija utvrđuje informaciono-komunikacione tehnologije, (ICT), a u okviru njih kao fokusna područja sa potencijalom rasta, ističe: Komunikacione tehnologije nove generacije (5G, SDN, NFV, GNSS, itd.); IoT (Internet of things), virtualnu realnost, promijenjenu realnost (VR/AR), 3D, digitalnu transformaciju (ERP sistemi, e-poslovanje, finansijske tehnologije, itd.), blockchain tehnologiju i kriptovalute, Big Data, Cloud – servise itd.

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća 2023-2026, sa ciljem jačanja sektora MMSP, može predstavljati pokretačku snagu u transformaciji/tranziciji Crne Gore ka digitalnoj i održivoj ekonomiji. Ovaj proces je pokrenut implementacijom prethodnog strateškog dokumenta, a ova strategija predstavlja još snažniji iskorak u tom pravcu. Po tom osnovu, posebno imajući u vidu nestabilne i teško predvidljive uslove poslovanja na globalnom nivou, ključnu promjenu kao rezultat uspješne promocije razvoja predstavlja transformisani sektor MMSP koji je sposoban da ublaži negativne posljedice izazvane eksternim promjenama.

Reformska agenda Crne Gore – Njen cilj je da se iskoriste podsticaji Evropske unije koji su dostupni kroz Instrument za reformu i rast za Zapadni Balkan, radi sprovođenja ključnih reformskih mjera u oblastima od strateškog značaja za ubrzanje ekonomskog rasta i konvergencije sa zemljama Evropske unije. U navedene reformske mjere spadaju digitalna i energetska/zelena tranzicija.

Strategija reforme javne uprave 2022-2026 – Komplementarnost sa Fintech strategijom se ogleda u Strateškom cilju 2: „Građani i privreda koriste kvalitetne usluge javne uprave“, uključujući plaćanja Vlade prema građanima i plaćanja građana prema Vladi. Ovo se posebno odnosi na veću efikasnost pružanja usluga i uvođenje upravljanja kvalitetom pružanja usluga. Komplementarnost Fintech strategije se ogleda i u operativnom cilju 2.2. Strategije reforme javne uprave koji se odnosi na potpunu interoperabilnost informacionih sistema i povećanje broja elektronskih usluga na visokom nivou sofisticiranosti. Ovo uključuje digitalnu transformaciju – značajno povećanje broja digitalno dostupnih usluga; sa uvođenjem potpuno digitalizovanih 20 životnih usluga (eRođenje, eStudent, eUpis, eNVO registracija, eStručni ispit...), kao i unapređenje Portala e-uprava, kroz sistem za e-plaćanje, e-autentifikaciju i e-identifikaciju, kako bi se stvorili uslovi da građani dobiju uslugu elektronski (bez papira). Digitalne usluge, kao što je eRođenje, obezbjeđuju neophodnu infrastrukturu

za Fintech preduzetnike kao i za postojeće učesnike na finansijskom tržištu za razvoj inovativnih digitalnih finansijskih usluga.

1.3.3. Usklađenost sa međunarodnim obavezama

Kada je riječ o usklađenosti sa EU politikama, najvažnije zakonodavne aktivnosti EU u ovoj oblasti odnose se na **pregovaračko poglavlje 9 – Finansijske usluge**. Finansijske usluge su od velikog značaja za pravilno funkcionisanje unutrašnjeg tržišta Evropske unije, kao jednog od temelja evropskih integracija. Ovo pregovaračko poglavlje uključuje propise u oblasti bankarstva, osiguranja, infrastrukture, finansijskih tržišta, tržišta hartija od vrijednosti i investicionih usluga. Pravni okvir obuhvaćen ovim poglavljem uključuje pravila za izdavanje poslovanja, operativnih i nadzornih aktivnosti finansijskih institucija i regulisanih tržišta. Stoga će implementacija ove Strategije biti usklađena sa svim obavezama koje Crna Gora ima u procesu pristupanja EU i zatvaranju Poglavlja 9 - Finansijske usluge. Takođe, strategija će biti u funkciji ispunjenja obaveza iz poglavlja 10 - informatičko društvo i poglavlja 32 - Finansijske kontrole.

Strategija digitalnih finansija za EU¹⁰ – Evropska komisija usvojila je 2020. godine Strategiju digitalnih finansija za EU i Fintech akcioni plan kako bi identifikovala ključne prioritete i ciljeve za digitalne finansije u Evropi, na osnovu rezultata opsežnih kontakata sa zainteresovanim stranama. Da bi postigla postavljene ciljeve, Komisija je sprovela niz važnih mjera kako bi osigurala da Evropa može da bude predvodnik u digitalnim finansijama, da podrži ekonomski oporavak i ostvari koristi ljudima i preduzećima u Evropi. Ova strategija ima za cilj bolje finansijske proizvode za potrošače i preduzeća u EU.

Strategija EU za jedinstveno digitalno tržište¹¹ – ova strategija ima za cilj stvaranje konkurentnog i inovativnog finansijskog sektora kroz primjenu novih tehnologija. Usklađivanje Fintech strategije sa ovom Strategijom postiže se kroz podsticanje inovacijama i implementacija novih tehnologija kao što su blockchain, vještačka inteligencija i cloud usluge u finansijskom sektoru, regulatorna usklađenost, tj. uvođenje regulativa koje podržavaju digitalne finansije i osiguravaju zaštitu potrošača i finansijsku stabilnost, podrška startupovima kroz kreiranje okruženja koje podstiče razvoj fintech startupova kroz finansijske i tehničke inkubatore.

Strategija sajber bezbjednosti EU¹² – ima za cilj da doprinese izgradnji otpornosti na sajber prijetnje i osigura da građani i preduzeća imaju koristi od pouzdanih digitalnih tehnologija.

EU4DIGITAL (Digitalna agenda za Evropu) – Ova agenda postavlja viziju za digitalnu transformaciju Evrope do 2030. godine. Jedan od važnih segmenata ove agende je unapređenje digitalizacije u pružanju javnih usluga, što je povezano sa ciljevima koji će biti definisani Fintech strategijom.

Evropska agenda vještina sa ciljevima koje treba postići do 2025. godine je glavni krovni strateški okvir kojim će se voditi crnogorska Fintech strategija. Akcioni plan za digitalno obrazovanje je razvijen kako bi se pojednostavile aktivnosti za postizanje ciljeva evropskih zemalja na digitalnom polju za period 2021-2027.

Strategija Jugoistočne Evrope 2023 – Ova strategija uključuje digitalnu transformaciju Jugoistočne Evrope kao suštinsku promjenu u procesu korišćenja digitalnih tehnologija koja može da generiše velike koristi u pogledu makroekonomskog razvoja. Ovaj proces je osnovni preduslov

¹⁰ https://finance.ec.europa.eu/publications/digital-finance-package_en

¹¹ <https://ec.europa.eu/eurostat/cache/infographs/ict/bloc-4.html>

¹² https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2391

za ekonomski rast i uključuje razvoj širokopojasne infrastrukture, nadogradnju digitalnih javnih usluga, digitalno usavršavanje kako bi prednosti digitalizacije bile dostupne za sve građane, regionalnu sajber otpornost, primjenu novih tehnologija, itd. Prihvatanje digitalne transformacije od strane svih ključnih aktera u Jugoistočne Evrope može pomoći rastu cijelog regiona.

Strategija je usklađena sa ciljevima **Evropskog zelenog plana**, koji će transformisati EU u modernu, resursno efikasnu i konkurentnu ekonomiju sa ciljevima (i) nulte neto emisije gasova staklene bašte do 2050. godine; (ii) ekonomskog rasta koji ne zavisi od korišćenja resursa i (iii) da nijedna osoba ili region nisu zanemareni. Takođe je usklađena sa **Zelenom agendom za Zapadni Balkan**.

Od značaja za Fintech su, takođe, i **Strategija plaćanja u maloprodaji za EU i Akcioni plan za finansiranje održivog razvoja u EU**, koji se fokusiraju na unapređenje tržišta plaćanja kroz digitalizaciju i inovacije. Usklađivanje sa ovom strategijom i Akcionim planom postiže se kroz promociju instant plaćanja, interoperabilnost sistema kroz osiguravanje da sistemi za plaćanja malih vrijednosti budu interoperabilni i dostupni svim korisnicima kao i zaštitu potrošača.

Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA III) za period 2021–2027 – IPA III ima za cilj podršku jačanju vladavine prava, ekonomskom upravljanju i unapređenju institucija i javne uprave. IPA III pruža finansijsku podršku za sprovođenje ekonomskih i socijalnih reformi koje su neophodne za usklađivanje sa standardima EU. Ova sredstva mogu biti iskorišćena za razvoj fintech sektora u Crnoj Gori, što je dio šire strategije za unapređenje digitalne ekonomije.

Plan rasta za Zapadni Balkan - uključuje podršku za sprovođenje regulatornih reformi koje su neophodne za usklađivanje sa standardima EU, naglašava važnost inovacija i digitalizacije, i pruža finansijsku podršku programima koji podstiču inovacije u finansijskom sektoru, uključujući razvoj novih tehnologija i usluga. Stoga, pruža podršku ispunjavanju ciljeva iz Fintech strategije, doprinoseći ekonomskom razvoju i uspješnijoj integraciji u evropski ekonomski prostor.

1.4 Integracija rodnih pitanja u javne politike

Prema anketi o Digitalnim bankarskim i platnim uslugama u Crnoj Gori, sprovedenoj 2023. godine za CBCG, 41,4% ispitanika djelimično je upoznato sa osnovama bankarstva i upravljanja finansijama, dok 36,6% nije imalo priliku da se upozna sa tom temom tokom svog obrazovanja. Svi ispitanici, bez školovanja ili završene osnovne škole, izjavili su da tokom školovanja nisu imali priliku da nauče osnove bankarstva i upravljanja ličnim finansijama. Od svih ispitanika obuhvaćenih istraživanjem **53,3% su žene**. Anketa je pokazala i da su 56,9% onih koji nemaju račun u banci žene. Prilikom izbora banke, žene se odlučuju na osnovu usluga koje banka nudi, dok su muškarci skloniji da biraju ekspozituru koja je najbliža njihovom mjestu prebivališta. Muškarci češće biraju da imaju račune u dvije ili više banaka (53,5%), dok se žene češće odlučuju za otvaranje računa u jednoj banci. Najčešći razlozi žena za posjetu banci su podizanje gotovine i obavljanje transakcija, a skoro 2/3 njih ne koristi onlajn bankarstvo. Takođe, svaki drugi ispitanik koristio je e-bankarstvo i m-bankarstvo u do 20% svih svojih transakcija. Najmanji dio njih koristi elektronske (digitalne) novčanike. Rezultati istraživanja su pokazali nizak nivo svijesti o značenju pojmova „Fintech“, „otvoreno bankarstvo“ i „mobilni novčanik“ među ženama. Kada je u pitanju sektor privrede, a to su uglavnom MSP koja su učestvovala u anketi, od svih ispitanika, oko 35,4% vlasnika, menadžera i direktora su žene, što je veoma nizak udio. Skoro jedna od tri kompanije odlučuje se za korišćenje

e-bankarstva/m-bankarstva. Ovaj udio bi se mogao povećati ako se snize troškovi onlajn bankarstva i ako se kompanije bolje upoznaju sa mogućnostima.

Kao što je već pomenuto, izgradnja aktivnog i stimulativnog Fintech ekosistema u Crnoj Gori kroz implementaciju Fintech strategije treba da poveća finansijsku pismenost i finansijsko osnaživanje žena, posebno u opštinama koje zaostaju u ekonomskom razvoju. Operativni ciljevi Fintech strategije idu u korist povećanja pristupa finansijama za žene, mlade i mala preduzeća i povećanja broja žena koje koriste e-bankarstvo i m-bankarstvo, kao one koje vode kompanije i unapređuju Fintech u kompanijama za koje rade. Svijest žena o Fintech-u, Insurtech-u, grupnom finansiranju, sajber bezbjednosti itd. važan je dio operativnih ciljeva Strategije. Omogućava pristup finansijskim kanalima koji se ne bi razmatrali ukoliko ne bi bilo svijesti o njima (na primjer, grupno finansiranje za pokretanje malog kućnog biznisa ili Insurtech za pristup povoljnom mikro osiguranju za mašine od kojih zavisi poslovanje). Stoga, pristup finansijskim kanalima i bolja finansijska inkluzija mogu uticati na smanjenje nejednakosti u prihodima između muškaraca i žena. Direktna implikacija istraživanja je da kreatori politike prave kompromise da li žele da postignu veću inkluziju i Fintech ili da smanje nejednakost prihoda. Strategijom se ističe da je razvoj finansijskog sektora, koji je usmjeren na siromašne, od vitalnog značaja. Olakšavanje problema u dobijanju kredita, pružanje Fintech usluga zasnovanih na poljoprivredi i unapređenje digitalne pismenosti, važni su koraci kako bi se maksimalno iskoristila inkluzija i Fintech u smanjenju nejednakosti u prihodima.

Pored toga, uloga Vlade u podršci rodne ravnopravnosti u javnim politikama treba da bude ojačana kroz rodno odgovorno budžetiranje u okviru srednjoročnog budžetskog okvira. Dalji koraci u tom pogledu na centralnom i lokalnom nivou vlasti, trebalo bi da doprinesu ravnopravnijem pristupu resursima, uslugama i odlukama i za žene i za muškarce u cilju poboljšanja životnog standarda. Trenutno stanje uključuje podatke o stopama nezaposlenosti žena u posljednjih pet godina, razlozima za strukturnu nezaposlenost i međusobnoj povezanosti njihove nezaposlenosti, finansijske pismenosti i blagostanja. Stoga, Fintech strategija predlaže konkretne aktivnosti razvijene kroz operativne ciljeve o Fintech ekosistemu koji podržava bolji kvalitet života žena u Crnoj Gori.

1.5 Strateška analiza uticaja na životnu sredinu u fazi definisanja ciljeva

Fintech može da podrži ekološku održivost. Zeleni Fintech uključuje razvoj digitalnih alata i platformi koje olakšavaju zelene investicije, bave se rješavanjem pitanja zagađenja vode, upravljanjem neobnovljivim resursima i podržavaju ekološke finansijske proizvode i usluge. Fintech takođe omogućava isplativo finansiranje zelenih rješenja od strane pojedinaca i malih preduzeća koji možda nisu u mogućnosti da pristupe takvom finansiranju od postojećih institucija.

Stoga će ova strategija uključiti neke aktivnosti koje podrazumijevaju održive investicije i kredite za startup preduzeća sa jakom zelenom dimenzijom, fondove EU i druge finansijske mehanizme koji podržavaju Fintech aktivnosti u korist Zelene agende u Crnoj Gori. Drugim riječima, ova strategija će doprinijeti rastu i integraciji održivih finansija kao i zelenih finansija. Ovo će omogućiti pojedincima, preduzećima i investitorima da usklade svoje ekonomske aktivnosti sa ekološkim i društvenim vrijednostima u pravcu održivije budućnosti.

Saradnja između Fintech firmi, tradicionalnih finansijskih institucija, Vlade, regulatora, obrazovnih institucija i ekoloških organizacija je od suštinskog značaja za stvaranje sveobuhvatnog ekosistema

koji podržava zeleno finansiranje. Saradnja unutar Fintech ekosistema je ključna za rast i uspjeh Fintech kompanija i šire industrije finansijskih usluga.

Izgradnja Fintech ekosistema u Crnoj Gori koji je pogodan za digitalne inovacije u finansijskim uslugama, jer omogućava pokretanje i rast inovativnih proizvoda, usluga i novih poduhvata koji mogu doprinijeti daljem uvođenju novih mjera energetske efikasnosti, smanjenoj upotrebi papira i fizičkim putovanjima, čime se smanjuje emisija štetnih gasova u transportu i proizvodnji papira. Domaćinstva koja uz pomoć inovativnih Fintech firmi dobiju pristup zelenim kreditima, mogu da instaliraju solarne panele i drugu energetski efikasnu tehnologiju i tako dodatno smanje nivo gasova sa efektom staklene bašte. U sektoru poljoprivrede, razvoj Fintech usluga specifično prilagođenih poljoprivrednicima i unapređenje njihove digitalne pismenosti predstavljaju ključne korake ka smanjenju nejednakosti u prihodima. Zelena dimenzija Fintech-a je istaknuta u operativnim ciljevima 1 i 2 ove Strategije, imajući u vidu da oni uključuju razvoj sveobuhvatnog Fintech ekosistema i uklanjanje regulatornih barijera u cilju boljeg uticaja na životnu sredinu i u skladu sa pravilima koja proizilaze iz poglavlja 27 procesa pregovora sa EU.

Svi ovi aspekti su razmotreni i uključeni u fazu definisanja ciljeva Akcionog plana ove Strategije.

II ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

Analiza stanja je pripremljena na osnovu podataka i informacija dobijenih iz zvaničnih podataka i dokumenata, kao i postojećih srodnih analiza podataka dobijenih iz sprovedenih anketa. Dokument predstavlja makroekonomski pregled, kao i sveobuhvatan pregled trenutnog stanja u različitim aspektima razvoja Fintech-a, kao i glavne izazove kojima će se baviti Fintech strategija.

2.1. Makroekonomska kretanja u Crnoj Gori posljednjih godina

Crnogorska ekonomija je u posljednje četiri godine bila pogođena eksternim šokovima izazvanim pandemijom koronavirusa (2020.), ratom u Ukrajini (2022.), kao i najnovijim sukobima na Bliskom istoku. Ovi uticaji su bili evidentni iz naglog pada privredne aktivnosti izazvanog pandemijom, povećanjem cijena hrane i energenata tokom 2022. godine, ali i opštom inflacijom i velikim prilivom imigranata iz Rusije i Ukrajine. Značajno povećanje broja imigranata (od izbijanja rata) iz Ukrajine i Rusije podstaklo je domaću tražnju (potrošnja domaćinstava, investicije, državna potrošnja), ali je i doprinijelo pritisku na cijene nekretnina i zakupnine, infrastrukturu, obrazovanje, zdravstvo i druge uticaje. Vlada je u ovom periodu usvojila niz mjera u oblasti zarada i socijalnih davanja, koje su imale značajan uticaj na povećanje raspoloživog dohotka, imajući u vidu visoku inflaciju, ali su imale za cilj da stimulišu rast privrede kroz povećanje potrošnje. To je dovelo do brže konvergencije crnogorskog BDP-a po glavi stanovnika sa BDP-om u EU, koji je 2022. godine činio 50% prosjeka EU. Veći raspoloživi dohodak doveo je do toga da potrošači traže više mogućnosti za štednju i investicije. Dokaz za to je značajan rast depozita u bankama. Štednja i investicije zauzvat povećavaju povjerenje institucija koje pružaju finansijske usluge da pozajmljuju novac takvim pojedincima, posebno za finansiranje rastućih cijena nekretnina, zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Razvoj Fintech sektora može da igra ključnu ulogu u obezbjeđivanju pristupa „isplativim“ finansijskim uslugama i za pojedince koji su možda na donjem kraju skale prihoda.

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

Privreda tokom 2020. godine bilježi pad od 15,3%, da bi u narednim godinama došlo do naglog oporavka. Ipak evidentno je da su izgubljene tri godine privrednog rasta, jer je tek krajem 2022. godine dostignut nivo BDP-a iz pretkrizne 2019. godine. Tokom 2023. godine privreda je rasla po stopi od 6%, podstaknuta povećanjem tražnje sektora stanovništva od 5,4%, državne potrošnje 3,1%, bruto investicija 3,2% i negativnim doprinosom uvoza roba i usluga od 2,4%. Svi ovi uticaji i mjere Vlade doveli su do značajnog povećanja zaposlenosti kako kroz novootvorene kompanije vlasnika iz inostranstva, tako i kroz smanjenje sive ekonomije zbog prijavljivanja nelegalno zaposlenih, kako od strane rezidenata tako i od strane nerezidenata (vjerovatna posljedica vladinih mjera u oblasti oporezivanja dohotka). Ovo je takođe promijenilo strukturu tržišta rada, pripremajući ga za značajniju internacionalizaciju, jedno od osnovnih načela Fintech strategije, s obzirom na malo tržište u Crnoj Gori.

Tabela: Makroekonomski pokazatelji 2021-2023.

	2021.	2022.	2023.
BDP (u tekućim cijenama, u milionima eura)	4.955,1	5.924,0	6.847,1
Realna stopa rasta (%)	13,0	6,4	6,0
Stopa inflacije, prosječna (%)	2,4	13,0	8,6
Glavne komponente (% BDP-a)			
Deficit tekućeg računa	-9,2	-12,9	-11,4
Izvoz	42,8	51,5	50,9
Uvoz	62,2	74,4	69,7
Ostalo	10,2	9,9	7,4
Potrošnja domaćinstava	73,0	74,7	73,6
Bruto investicije	26,7	30,3	27,3
Bruto investicije u osnovna sredstva	22,1	21,5	19,3
Promjene zaliha	4,5	8,8	7,7
Državna potrošnja	19,7	17,9	18,1
Deflator BDP-a	4,7	12,4	9,1
Makroekonomski pokazatelji (% osim ako nije drugačije naznačeno):			
Rast zaposlenosti	6,9	18,4	9,3
Rast zarada (nominalni)	1,5	33,8	11,2
Rast zarada (realni)	-0,9	18,4	2,4
Stopa nezaposlenosti	24,7	17,0	14,0
Stopa nezaposlenosti žena	15,9	12,8	14,6 ¹³
Ukupni depoziti, kraj godine (% BDP-a)	84,8	88,2	80
Ukupni krediti, kraj godine (% BDP-a)	67,8	61,2	58,8
Udio BDV finansijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja u BDP u tekućim cijenama (%)	4	4	/
Neto SDI (% BDP-a)	11,7	13,2	6,3

Izvori: Monstat, CBCG

¹³ Podatak na kraju 3. kvartala

Ubrzanje inflatornih trendova poklapa se sa početkom rata u Ukrajini, a podstaknuto je rastom cijena energenata i hrane, pa je prosječna inflacija tokom 2022. godine iznosila 13%. Uz relativnu stabilizaciju cijena energenata i hrane, inflacija je pala na 4,3% na kraju 2023. godine, pri čemu je prosječna godišnja stopa iznosila 8,6 %. U periodu 2022-2023. godine, kupovna moć eura je oslabila za oko 23%. Početkom 2024. godine inflacija se stabilizovala na 4,3%, što je uticalo na dalje slabljenje kupovne moći i podstaklo inflatorne pritiske.

2.1.1. Zaposlenost i zarade

Broj zaposlenih je, nakon pada sa 203,5 hiljada koliko je iznosio 2019. godine na 176,7 hiljada tokom 2020. godine, nastavio da raste, pa je 2023. godine prosječan broj zaposlenih iznosio 244,5 hiljada. Stopa nezaposlenosti je porasla sa 16,21 odsto koliko je iznosila 2019. godine na 20,48% 2020. godine, a zatim bilježila opadajući trend, tako da je prosječna stopa nezaposlenosti na kraju 2023. godine iznosila 13,95%. Posmatrano po sektorima, broj zaposlenih u finansijskim i osiguravajućim djelatnostima povećan je na 1.646 tokom 2023. godine sa 1.441 koliko je iznosio 2021. godine. Međutim, multiplikativni efekti finansijskih aktivnosti na ukupnu zaposlenost u zemlji bili su veći.

Slika: Produktivnost, 2007-2025

Procijenjena produktivnost rada je u periodu 2008-2023. godine porasla za približno 1%, pri čemu je zabilježila značajan pad u posljednje dvije godine, usljed velikog povećanja zaposlenosti. Raste brže od stope ekonomske aktivnosti i novogenerisanog BDP-a, zbog ograničenja i strukturnih izazova na domaćem tržištu rada.¹⁴

Uspon Fintech sektora može doprinijeti povećanju produktivnosti kroz pojednostavljivanje digitalnih metoda plaćanja, proširenje mogućnosti za finansiranje, inovacije u osiguranju itd. Fintech rješenja dovode do poboljšanja efikasnosti i povećanja sigurnosti, tako da bi se produktivnost zaposlenih mogla dodatno povećati, posebno ako Crna Gora bude uspješna u razvoju vještina usmjerenih ka eksternalizaciji Fintech proizvoda i usluga na strana tržišta. Paket digitalnih finansija obezbjeđuje bolji pristup poslovanju i bazama podataka prijemčivim za korisnike u digitalnoj eri poslovanja. Kriptovalute sve više dobijaju na značaju, ali nijesu regulisane od strane centralnih banaka, zbog čega sajber bezbjednost sve više dobija na značaju.

2.1.2. Kretanja u finansijskom sektoru

Na kraju 2023. godine glavne karakteristike finansijskog sektora su stabilnost i umjeren nivo sistemskog rizika¹⁵. U cilju očuvanja finansijske stabilnosti, Centralna banka je nastavila da aktivno prati i analizira kretanja u finansijskom sistemu i privredi i tokom 2023. godine, kako bi adekvatnim makroprudencijalnim i mjerama monetarne politike podržala oporavak i dalji rast i razvoj crnogorske privrede u okruženju konstantne neizvjesnosti. Mjere su značajno doprinijele održavanju stabilnosti bankarskog sistema, koji bilježi rast po svim ključnim bilansnim stavkama, dok su ukupni depoziti i

¹⁴ Ministarstvo finansija, Crna Gora, PER 2024-2026.

¹⁵ Program ekonomskih reformi Crne Gore 2024-2026.

likvidna aktiva banaka na svom istorijskom maksimumu. Međutim, i krediti i depoziti su se smanjili kao procentualno učešće u BDP-u tokom 2023. godine.

Vrijednost aktive finansijskog sektora je na kraju 2023. godine bila skoro 7 milijardi eura, odnosno, više od 100 odsto BDP-a. Bankarski sektor čini 93,9% aktive finansijskog sektora, učešće sektora osiguranja iznosi 4,2%, a ostalih finansijskih institucija (mikrokreditne finansijske institucije, lizing kompanije, faktoring kompanije i preduzeća otkupa potraživanja) 1,9%. Ostali finansijski sektori neuporedivo su manji od bankarskog sektora, a sa tako visokim nivoima koncentracije, Fintech-om predvođena konkurencija mogla bi da proširi finansijski sistem. Pod uslovom da su novi akteri iz oblasti Fintech-a otporni i da uspiju da prošire svoje poslovanje, Fintech bi mogao da pomogne proširenju i diverzifikaciji finansijskog sektora, što ima pozitivne implikacije na ukupnu finansijsku stabilnost jer postoji više institucija koje mogu da apsorbuju sve šokove u sistemu. Banke su nastavile da se finansiraju uglavnom putem domaćih depozita koji su tokom 2023. godine porasli za 15,5%. Rast kredita je povećan na 10,8% sa 6,6% u prethodnoj godini, naglašavajući rast tržišta pružalaca usluga alternativnog finansiranja. Troškovi pozajmljivanja su porasli pa je nominalna ponderisana prosječna aktivna kamatna stopa do kraja 2023. godine dostigla 6,5% u poređenju sa 5,3% koliko je iznosila na početku godine.

U posljednje tri godine (2021-2023) broj transakcionih računa (fizičkih lica i preduzeća) je stabilan.

Imajući u vidu da je finansijski sektor u velikoj mjeri koncentrisan u bankarskom sektoru koji ima implikacije na sistemski rizik, uvođenje novih aktera iz oblasti Fintech-a stvara širinu u finansijskom sistemu, sa sve većim brojem novih aktera. Slab prodor Fintech kompanija koje nude naprednije finansijske usluge, kao što su osiguranje i proizvodi za prikupljanje kapitala, sugerije da baš u tom segmentu može postojati prilika za nove proizvode Fintech kompanija.

2.2 Ključni nalazi o razvoju Fintech-a u Crnoj Gori¹⁶

Crnogorski Fintech sektor i dalje je relativno mali, ali ima tendenciju rasta. Zahvaljujući proaktivnom regulatornom pristupu i podršci razvoja Fintech sektora, i uz dalju podršku Vlade preduzetništvu, na crnogorsko tržište ušlo je nekoliko Fintech aktera, uglavnom u oblasti razvoja tehnologije, iako se pojavljuje nekoliko kompanija koje nude finansijske usluge zasnovane na Fintech-u, uglavnom u oblasti privrednih ulaganja ¹⁷.

Jedna vrsta podrške Fintech sektoru može se realizovati kroz mehanizme inovacione politike, posebno kada je u pitanju podrška MMSP, startupovima i inovacionoj infrastrukturi (u skladu sa S3 strategijom, Strategijom razvoja MMSP, Industrijskom politikom i drugim srodnim strateškim dokumentima). Postoje kreditne linije Investiciono razvojnog fonda Crne Gore¹⁸ za startup preduzeća, a dostupni su i programi koji se finansiraju iz pretpristupnih fondova EU. Takođe, širok spektar mogućnosti za razvoj Fintech rješenja postoji u EU programima za istraživanja, inovacije i digitalnu transformaciju, u kojima učestvuje Crna Gora, poput: **EU Okvirnog programa za**

¹⁶ Izvori: <https://fondzainovacije.me>; <https://programi.gov.me/>; Tikam J. (2023): „Nacionalna Fintech strategija za Crnu Goru 2023-2027“, predlog; CBCG, Ministarstvo finansija, Vedanvi Fintech Advisory (2022): “Analiza spremnosti za implementaciju Fintech-a”, istraživanje podržano od EFSE & EU (https://fintechhub.cbcg.me/uploads/mne_fintech_survey.pdf)

¹⁷ <https://tracxn.com/d/explore/fintech-startups-in-montenegro/> 4REGllkWsxeReT-nPEnSBFwSs7AE0NvK1NAINvinwRk/companies

¹⁸ Od januara 2025. godine, Investiciono razvojni fond će biti transformisan u Razvojnu banku Crne Gore, u skladu sa Zakonom o Razvojnoj banci Crne Gore („Službeni list CG“, broj 99/2024)

istraživanja i inovacije „Horizont Evropa“ 2021-2027¹⁹, posebno Stuba III „Inovativna Evropa“, koji je usmjeren na razvoj inovacija i unapređenje razvoja inovacionih ekosistema; **EU programa „Digitalna Evropa“**²⁰; **Evropske mreže za tržišno primjenjiva istraživanja „EUREKA“**²¹; **Evropske saradnje u nauci i tehnologiji (COST)**²².

U cilju jačanja kapaciteta crnogorskog inovacionog ekosistema i promocije inovacione kulture, Fond za inovacije Crne Gore je od osnivanja do jeseni 2024. godine otvorio 16 javnih poziva čije su ciljne javnosti mikro, mala i srednja preduzeća, naučno-istraživačke ustanove, startupovi, javne ustanove, nevladine organizacije, inovatori i pronalazači, nudeći im finansijsku, a za ranu fazu čak i mentorsku podršku, za razvoj inovativnih ideja i projekata. Na svaki od ovih poziva mogli su se prijaviti i fintech inovativni projekti. Ukupan budžet za šest programskih linija koji se finansiraju iz budžeta Fonda u 2024. godini je 1,9 miliona eura. Riječ je o sljedećim programima podrške:

- **Programska linija kolaborativnih grantova za inovacije.** Ova programska linija ima za cilj da podstakne mikro, mala i srednja preduzeća da sarađuju sa naučno-istraživačkim organizacijama. Fokus te saradnje je ostvarivanje zajedničkih inovativnih projekata sa ciljem kreiranja inovativnih proizvoda, usluga, tehnologija ili procesa baziranih na istraživačko-razvojnim aktivnostima. Mogući iznos granta Fonda je od 50.000 do 200.000 eura po projektu. Ukupan godišnji budžet za ovaj Program iznosi milion eura za 2024.
- **Programi podrške ranoj fazi razvoja startup preduzeća.** Cilj ovog programa je unapređenje startup zajednice u Crnoj Gori kroz podršku rastu i razvoju postojećih i novih startup kompanija. Za program se mogu prijaviti grupe preduzetnika ili postojeće startup kompanije koje razvijaju rješenja sa visokim potencijalom za rast tržišta. Fond odobrava do 35.000 eura po projektu kako bi omogućio ne samo finansijsku, već i mentorsku podršku početnicima. Ukupan godišnji budžet za 2024. za ovaj Program je 350.000 eura.
- **Realizacija edukativnih programa u oblastima pametne specijalizacije.** Cilj ovog programa je ostvarenje kontinuiranog doprinosa rastu konkurentnosti Crne Gore podržavanjem inovacija i znanja kroz angažovanje istaknutih stručnjaka, naučnika, inovatora i/ili preduzetnika iz zemlje i inostranstva, koji bi u strukturiranom obliku, kroz obuku u trajanju do 6 mjeseci, mogli da doprinesu unapređenju znanja i vještina mladih ljudi (učenici, studenti, mladi istraživači i stručnjaci). Maksimalni iznos podrške je 10.000 eura po prijavi.
- **Programska linija za provjeru inovativnog koncepta.** Glavni cilj ovog Programa je podrška inovacijama u ranoj fazi istraživanja kako bi se osigurao pred-komercijalni kapital za tehničku i komercijalnu provjeru inovativnog koncepta, te jačanje kapaciteta i sposobnosti privatnog sektora i naučno-istraživačkih institucija za istraživanje, razvoj i inovacije. Cilj je da se kroz podršku za dokaz koncepta utvrdi da li je predložena ideja u vezi sa novim postupkom ili tehnologijom izvodljiva i tržišno orijentisana, ukazujući na taj način na izvodljivost daljih ulaganja u razvoj predloženog koncepta. Vrijednost pojedinačnog granta je od 20.000 do 40.000 eura, a ukupna vrijednost poziva je 350.000 eura.

¹⁹ <https://www.gov.me/mps/horizont-evropa-eu-okvirni-program-za-istrazivanje-i-inovacije-2021-2027/>
https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/horizon-europe_en

²⁰ https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/digital-europe-programme_en

²¹ <https://eurekanetwork.org/about-us/>; <https://www.gov.me/clanak/konkurs-za-sufinansiranje-ucesca-u-eureka-projektima-u-2024-godini>

²² <https://www.cost.eu/>; <https://www.gov.me/mps/mntr/cost>

- **Programska linija za podsticanje inovacione kulture.** Podrška je usmjerena na aktivno podsticanje inovacione kulture u Crnoj Gori tokom godine u kojoj je objavljen poziv. To se postiže organizacijom događaja i manifestacija usmjerenih ka popularizaciji inovacija i inovativnog preduzetništva. Takođe, programom je moguće sprovesti aktivnosti za podizanje svijesti o važnosti inovacija za održivi razvoj (koncept pametnih gradova, zelena transformacija, plavi rast itd.). Vrijednost pojedinačnog granta je do 8.000 eura, a ukupnog poziva u 2024. godini 80.000 eura.
- **Programska linija vaučera za zaštitu i razvoj pronalaska.** Cilj ovog programa je stimulacija pravnih i fizičkih lica iz Crne Gore koja su u tekućoj godini zaštitili svoj pronalazak patentom, bilo u zemlji ili inostranstvu, ili su pokrenuli proces međunarodne/evropske zaštite pronalaska kod EPO/WIPO. Vrijednost ovog poziva u 2024. godini je 20.000 eura.

Pored toga, tokom 2024. godine je otvoren i poziv za Podsticanje inovacija u funkciji energetske efikasnosti u industriji. Ovaj program je iniciran i pokrenut u 2023. godini u okviru međuresorne saradnje tri ministarstva: Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Ministarstva ekonomskog razvoja i Ministarstva energetike i rudarstva, a u cilju obezbjeđenja neophodne sinergije inovacija, industrijske politike i energetske politike sa prioritetima Strategije pametne specijalizacije (S3). U tom kontekstu, Fond za inovacije Crne Gore prepoznat je kao operativan i resorna ministarstva su se usaglasila da Fond bude implementaciono tijelo ovog programa. Osnovna namjera je da se realizacijom Programa obezbijedi mikro, malim i srednjim preduzećima iz sektora prerađivačke industrije bespovratna podrška za pokriće dijela troškova za investicije u unapređenje proizvodnog procesa. Program je finansiran sredstvima iz budžeta Ministarstva ekonomskog razvoja i iz Instrumenta za prepristupnu pomoć – IPA III, Paket direktne budžetske podrške Evropske komisije Crnoj Gori za prevazilaženje energetske krize.

Pored programa koje realizuje Fond za inovacije, postoje dva programa za povećanje produktivnosti i konkurentnosti u Crnoj Gori, koji bi mogli da obuhvate i Fintech, a koje sprovodi Ministarstvo ekonomskog razvoja. To su:

- **Program za unapređenje konkurentnosti privrede 2024**²³, u okviru kojeg se realizuju četiri programske linije:
 1. Programska linija za unapređenje proizvodnih kapaciteta,
 2. Programska linija za podršku malim investicijama,
 3. Programska linija za podršku digitalizaciji,
 4. Programska linija - vaučeri za žene i mlade u biznisu.
- **Program za razvoj i promociju zanatstva za 2024. godinu.**²⁴

Ministarstvo ekonomskog razvoja (MER) i Investiciono-razvojni fond Crne Gore (IRFCG) realizuju Investicioni program za razvoj preduzetništva koji obuhvata investicione kredite Investiciono-razvojnog fonda u iznosu do 50.000 eura.

Takođe, Investiciono-razvojni fond Crne Gore obezbjeđuje kreditne linije: „**Investicioni krediti za početnike u biznisu**“, koji se takođe mogu odnositi na Fintech. Krediti iznose od 50.000 do 10

²³ <https://www.gov.me/dokumenta/10d8910d-1b75-47dc-8215-ea8b3fad7bcf>

²⁴ <https://www.gov.me/clanak/program-za-razvoj-i-promociju-zanatstva-za-2024-godinu-2>

miliona eura za nematerijalnu imovinu (razvoj proizvoda ili usluga, patenti, licence, koncesije, autorska prava, franšize i sl.) i obrtna sredstva.

Kada je riječ o pravnom okviru za razvoj Fintech-a u četvrtom kvartalu 2022. godine, UNDP je uradio „*Procjenu regulatornog okvira za razvoj Fintech industrije u Crnoj Gori*“. Njihovi ključni nalazi uključuju:

- Pravni i regulatorni stav o zaključivanju elektronskih ugovora je nejasan i potrebno ga je bolje uskladiti sa odgovarajućom regulativom EU (konkretno Regulativom eIDAS 910/2014 od 23.7.2014). Njihova preporuka je da se Zakonom o obligacionim odnosima pojasni pravni stav o tome kada važe elektronski zaključeni ugovori i kada i pod kojim okolnostima ugovori moraju biti zaključeni u pisanoj formi.
- Važeći Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma omogućava da finansijske institucije ne moraju fizički identifikovati klijenta, odnosno krajnjeg vlasnika pravnih lica.
- Grupno finansiranje (*crowdfunding*) nije prepoznato u postojećem regulatornom okviru u Crnoj Gori i shodno tome, crnogorski preduzetnici su primorani da pokreću kampanje za grupno finansiranje na međunarodnim platformama kao što su Indiegogo i Kickstarter, uglavnom koristeći platforme za grupno finansiranje zasnovane na donacijama i nagradama. Međutim, mora se napomenuti da Komisija za tržište kapitala dozvoljava testiranje platformi za grupno finansiranje kroz njihovu inicijativu Regulatornog testnog okruženja.
- U nekim slučajevima, kompanije koje pružaju finansijske usluge percipiraju regulatornu barijeru, jer odlučuju da previše striktno tumače određene propise, zbog straha od kršenja istih. U takvim slučajevima, regulatorne smjernice bi mogle da razjasne sve nejasnoće i podstaknu finansijske institucije da pravilno tumače regulativu i da sebi ne nameću vještačke regulatorne barijere zbog nedostatka znanja ili nepotrebno strožeg tumačenja važećih pravila, i tako otvore put za digitalne finansijske usluge koje nude postojeći učesnici na finansijskom tržištu i inovatori u oblasti Fintech-a.

Uprkos maloj veličini tržišta, firme koje nude alternativne finansijske usluge i novi akteri iz oblasti Fintech-a vide mogućnosti koje se mogu iskoristiti kroz inovacije tehnoloških i poslovnih modela. Prilika se javlja zato što postojeći učesnici na finansijskom tržištu ne mogu da opsluže ili odlučuju da ne opslužuju određene segmente tržišta. Novi akteri iz oblasti Fintech-a koji ulaze na takva tržišta imaju malo ili nimalo konkurencije, čime se poboljšavaju njihove šanse da se brzo etabliraju na tržištu i prošire svoje poslovanje. Fintech, takođe, može pomoći da se finansijski sistem Crne Gore uskladi sa najboljom međunarodnom praksom i na taj način poveća šanse da se zemlja pridruži Evropskoj uniji. Pored toga, Fintech obezbjeđuje vitalni pristup finansijama i finansijskim uslugama onim potrošačkim i manjim poslovnim segmentima koji nisu pokriveni uslugama postojećih institucija.

Međutim, uz sve prednosti koje Fintech može da donese, postoje rizici i izazovi sa kojima bi se postojeći učesnici na finansijskom tržištu, Fintech preduzetnici i širi Fintech ekosistem mogli suočiti u svojim naporima da ostvare potencijalne koristi koje Fintech može donijeti. Poznato je da postojeći učesnici na finansijskom tržištu u Crnoj Gori imaju poteškoća da ostvare digitalnu transformaciju u nedostatku posebne strategije ili specijalizovanog odjeljenja za sprovođenje takvih programa promjena. U istraživanju Fintech ekosistema na strani ponude iz 2022. godine, većina (51%) ispitanika koji su postojeći učesnici na finansijskom tržištu istakla je da budžetska ograničenja

sprečavaju napredak digitalne transformacije, dok je 49% ispitanika navelo nedostatak kapaciteta i talenta kao ključne prepreke uspješnom vođenju takvih inicijativa. Regulativa se smatra najvećom barijerom digitalnoj transformaciji, a postojeći učesnici na finansijskom tržištu su takođe istakli veći rizik od sajber prijetnji, rizik od tehnološkog neuspjeha, curenja podataka, izloženosti finansijskom kriminalu i rizicima dobavljača trećih strana, koji nastaju kao rezultat digitalne transformacije i Fintech-a.

Slaba digitalna finansijska pismenost predstavlja izazov za prihvatanje proizvoda digitalnih finansijskih usluga. Iako je pandemija COVID-19 ubrzala usvajanje digitalnih kanala, za Fintech preduzetnike, ekosistem finansijskih usluga još uvijek nije dovoljno razvijen da bi im pomogao u pokretanju i širenju poslovnih poduhvata. Oni podjednako navode regulativu i državnu infrastrukturu koja se odnosi na Fintech kao ključne prepreke za evoluciju živog Fintech ekosistema. Investicioni pejzaž je nedovoljno razvijen, a tu je i nedostatak specijalizovanih Fintech akceleratora koji bi pomogli preduzetnicima da oblikuju svoje ideje za Fintech poduhvate, te da pokreću i razvijaju svoje poslovne poduhvate. Investitori i akceleratori su pokazali svoju spremnost da podrže Fintech preduzetništvo, međutim, s obzirom na nedovoljno razvijen ekosistem, teže im je da pronađu kredibilne Fintech poduhvate koje bi podržali.

Industrija se u cjelini suočava sa nedostatkom vještina na polju Fintech-a, a takođe će biti potrebno da se unaprijedi digitalna finansijska pismenost od strane potrošača i malih preduzeća kako bi se stvorio potreban nivo potražnje za digitalnim finansijskim uslugama. Međutim, obrazovne institucije već reaguju tako što nude specijalizovane kurseve u oblasti digitalnih finansijskih usluga. Međutim, one priznaju da sama industrija mora da pruži više praktične obuke i da vlada ima veću ulogu u izgradnji digitalnih vještina. Smatra se da regulatorno okruženje (drugim riječima postojeći zakoni i propisi) ometa razvoj Fintech-a, jer određeni zakoni ograničavaju inovacije. Uprkos tome što Vlada pruža podršku za razvoj preduzetništva, zainteresovane strane kolektivno smatraju da se može učiniti više. Razlog za ovo može biti nedostatak svijesti o dostupnoj vladinoj podršci, ili je neophodno pronaći više načina za podršku razvoju Fintech preduzetništva.

Postoji zabrinutost da novi akteri u Fintech-u, iako donose nadu za unapređenje finansijske inkluzije, takođe mogu da nanesu štetu korisnicima, jer manji startupovi možda ne posjeduju znanje i resurse koji mogu u potpunosti da zadovolje složene regulatorne zahtjeve koji štite novac i prava potrošača. Neusklađenost sa propisima može nepotrebno da izloži potrošače i mala preduzeća potencijalnoj šteti uglavnom u obliku gubitka sredstava, iz razloga što finansijski proizvodi i usluge im nisu prilagođeni, ne odgovaraju njihovim potrebama, ili zato što njihove finansije izlažu nepotrebno većem riziku.

Ključni nalazi koji ukazuju na spremnost crnogorskih građana i kompanija da usvoje Fintech, a time i kreiraju neophodnu potražnju, navedeni su u daljem tekstu:

- **Visoka stopa pismenosti je dobra za usvajanje Fintech** – Crna Gora ima visok procenat obrazovanih građana sa 50,2% pojedinačnih ispitanika koji su stekli univerzitetsku diplomu ili završili postdiplomske studije, a 42,9% ima neki oblik višeg ili srednjeg obrazovanja. Samo 6,9% tvrdi da nema školu ili osnovno obrazovanje. Visoke stope pismenosti mogu da se prevedu u visoke stope finansijske pismenosti, uz odgovarajuće inicijative od strane Vlade, regulatora i privatnog sektora. Visoke stope pismenosti i finansijske pismenosti su povoljni pokazatelji za usvajanje digitalnih finansijskih usluga. Uz odgovarajuću intervenciju kroz politike i komercijalna rješenja dostupna na tržištu, vjerovatno je da će Crnogorci usvojiti digitalne finansijske usluge i stoga stvoriti potražnju za pokretanjem inovacija vođenih Fintech-om i stvaranjem novih poduhvata u sektoru finansijskih usluga.

- **Opadajuća stopa nezaposlenosti** – Anketa korisnika ističe nižu stopu nezaposlenosti nakon COVID krize, tokom 2022. godine. Nedostatak novca je često jedan od ključnih faktora koji doprinosi finansijskoj isključenosti, a čini se da to nije slučaj u Crnoj Gori. Visok nivo zaposlenosti trebalo bi da se reflektuje u visok nivo finansijske uključenosti. Samo 15,7% anketiranih građana izjavilo je da ne posjeduje bankovni račun. Nedostatak stalnog izvora prihoda i nepostojanje potrebe za bankovnim računom navedeni su kao ključni razlog zašto se ne posjeduje bankovni račun.

- **Visoka stopa penetracije Interneta i mobilne telefonije** - Anketa je pokazala da je vrlo mali broj ispitanika izjavio da ne posjeduje pametni telefon (6,0%) ili pristup internetu (4,3%). Prema istraživanju Datareportala, stopa penetracije interneta u Crnoj Gori je na početku 2022. godine iznosila 83,0% ukupne populacije. Upotreba interneta je porasla za 2% (10.000) između 2021. i 2022. Studija sistema GSMA koja ističe ekvivalentnu stopu mobilne veze od 186,6% ukupnog stanovništva sa 1,17 miliona mobilnih veza za populaciju od 628.000 u 2022. godini. Podaci ističu da ljudi imaju više od jednog telefona. Ukupne mobilne veze porasle su za 8,5% (91.000) između 2021. i 2022. Visoka penetracija interneta i mobilnih telefona predstavlja dobru podlogu za lansiranje digitalnih finansijskih usluga, jer su kanali za dopiranje do građana već dobro ukorijenjeni.

- **Niska upotreba novih kanala digitalnih finansijskih usluga od strane korisnika** - Većina građana koji su odgovorili na anketu (58,0%) opredijelila se za korišćenje bankomata za obavljanje transakcija finansijskih usluga (uglavnom podizanja gotovine i transakcija), dok je 51,7% posjetilo poslovnicu banke, 43,7% koristilo platne kartice, dok je tek svaki peti ispitanik koristio e-banking ili m-banking kanale. Kao glavni razlog zašto građani ne koriste digitalne finansijske usluge navedena je nedovoljna svijest o mogućnostima online bankarstva. Podaci ukazuju na to da će pružaoci finansijskih usluga možda morati da edukuju svoje klijente o prednostima digitalnih kanala. Finansijske institucije takođe moraju da posvete veliku pažnju boljem korisničkom iskustvu prilikom dizajniranja digitalnih kanala kako bi ohrabrile korisnike da se odluče za ove kanale umjesto tradicionalnih filijala ili bankomata. Uprkos niskoj stopi usvajanja e-bankinga i m-bankinga, nalazi ističu da će građani, uz ispravnu intervenciju svojih pružalaca finansijskih usluga, koristiti takve kanale kada budu znali kako i kada im budu vjerovali.

- **Veće usvajanje digitalnih finansijskih usluga od strane kompanija** – jedna od tri (32,5%) kompanije odlučila se za korišćenje e-bankinga ili m-bankinga. Međutim, 55,6% je navelo da i dalje preferira posjete bankama. Podnošenje zahtjeva za kredit i obavljanje transakcija navedeni su kao glavni razlozi zbog kojih kompanije posjećuju poslovnicu banke. Za one koji se odluče za kanale digitalnih finansijskih usluga, dostupnost 24/7 (59,6%) i ušteda vremena (58,2%) bili su ključni razlozi.

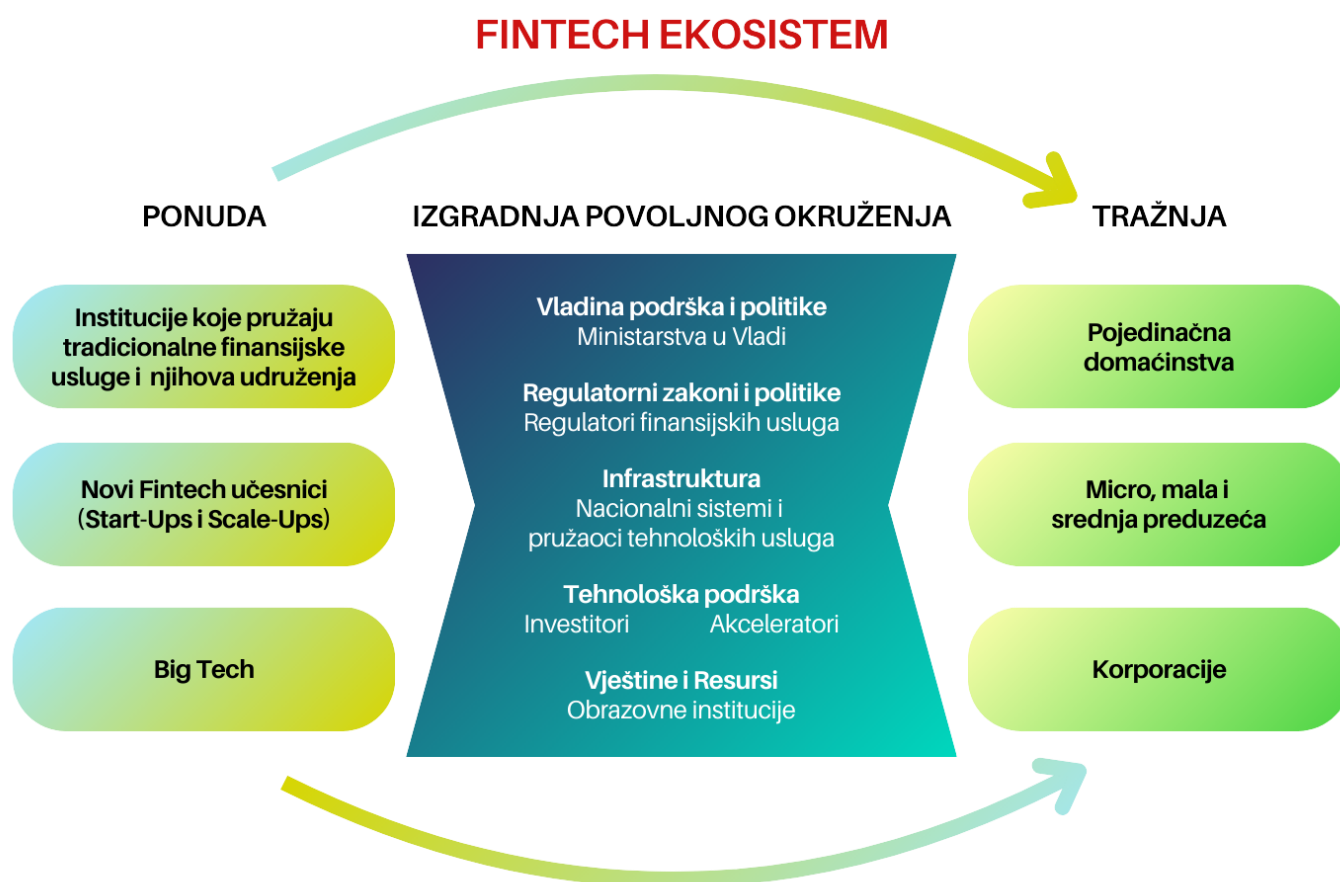
2.3 Analiza zainteresovanih strana

Fintech ekosistem se sastoji od sljedećih ključnih grupa zainteresovanih strana koje su u fokusu Fintech strategije, njihova međuzavisnost prikazana je u donjem grafikonu. Oni se generalno mogu kategorisati na sljedeći način:

1. **Državne institucije** preuzimaju odgovornost za izgradnju povoljnog okruženja za razvoj Fintech sektora. Oni to čine kroz adekvatne mjere politike i podrške.
2. **Regulatori** otvaraju finansijski sektor za inovacije i kroz proporcionalnu regulaciju omogućavaju Fintech preduzetnicima da uđu na tržište bez nepotrebnog ograničavanja velikim teretom usklađivanja.

3. **Postojeći učesnici na finansijskom tržištu** takođe imaju važnu ulogu. Imaju široku bazu klijenata i sposobnost da ulažu u digitalne finansijske usluge. Postojeći učesnici na finansijskom tržištu takođe mogu da se udruže sa Fintech kompanijama kako bi dosegle neiskorišćene segmente tržišta. Partnerstva su obostrano korisna jer Fintech preduzetnici mogu brzo da pristupe ogromnoj bazi korisnika bez marketinga i prodaje.
4. **Preduzetnički ekosistem** obuhvata Fintech preduzetničke organizacije kao i one koji ih podržavaju, kao što su investitori, inkubatori, akceleratori, poslovna udruženja i donatorske i razvojne agencije. Preduzetnici pronalaze nove načine da opslužuju zapostavljena tržišta, čineći to po nižoj cijeni, dok istovremeno pružaju poboljšanu ponudu usluga.
5. **Obrazovne institucije** igraju ključnu ulogu u obezbjeđivanju velike potražnje za tehničkom ekspertizom vezanom za Fintech koja je potrebna postojećim učesnicima na finansijskom tržištu i Fintech poduhvatima dok razvijaju nove proizvode, usluge i poduhvate.

Naravno, korisnici (uključujući preduzeća) moraju da budu spremni da koriste digitalne finansijske usluge i Fintech proizvode i usluge kako bi opravdali ulaganja preduzetnika i postojećih učesnika na tržištu u razvoj digitalnih finansijskih rješenja.

Analiza zainteresovanih strana pripremljena je na osnovu dva istraživanja: ankete ponude i potražnje koje su korišćene za identifikaciju ključnih izazova za razvoj Fintech-a i njihovih posljedica, kao i za razvoj SWOT analize.

Istraživanje **strane tražnje**²⁵ uključivalo je građane-progresivne pojedince i mala i srednja preduzeća kao zainteresovane strane, a sprovedeno je 2021.

Ovo kvantitativno istraživanje obuhvatilo je uzorak od 1.020 građana i 311 privrednih subjekata u pogledu njihovih navika, stepena zadovoljstva i korišćenja onlajn bankarstva sprovedeno je za potrebe projekta „*Digitalno bankarstvo i platne usluge u Crnoj Gori – perspektive korisnika*“.

Istraživanje je uključivalo sljedeće elemente:

- Informacije o osnovama obrazovanja na polju bankarstva i upravljanja ličnim finansijama;
- Informacije o korišćenju pametnog telefona, pristupu internetu i bankovnom računu;
- Informacije o korišćenju internet bankarstva i najčešćem načinu plaćanja;
- Broj bankovnih računa po kompaniji;
- Razlozi zbog kojih predstavnik kompanije posjećuje banku, umjesto da koristi internet bankarstvo;
- Korišćenje internet bankarstva od strane kompanija;
- Udjeli najčešćih načina plaćanja od ukupnog broja platnih transakcija koje obavljaju kompanije;
- Nivo upoznatosti sa uslugama koje banke nude.

Fintech istraživanje vezano **za stranu ponude**²⁶ bilo je korak u procesu izrade Fintech strategije za Crnu Goru, a obuhvata: *Postojeći učesnici na finansijskom tržištu koji razmišljaju unaprijed, Preduzetnici i intrapreduzetnici, veliki pružaoci tehnoloških usluga, progresivna vlada, regulatori otvorenih finansijskih usluga, obrazovne institucije uključujući univerzitete i privatne obrazovne institucije, pet ključnih grupa zainteresovanih strana unutar Fintech ekosistema.*

Istraživanje je sprovedeno u periodu od 5 sedmica tokom avgusta i septembra 2022. Svaka grupa je morala da odgovori na poseban upitnik relevantan za njihov sektor. Međutim, zajednički skup pitanja u svih pet anketa pomaže da se izvuku uporedni podaci koji se primjenjuju u cijelom ekosistemu.

S obzirom na relativno malu veličinu crnogorskog finansijskog sistema, stopa odgovora je bila statistički značajna sa 385 predstavnika različitih grupa zainteresovanih strana koji su učestvovali u anonimnoj anketi, dajući učesnicima slobodu da odgovore bez ograničenja.

Istraživanje na strani ponude je dizajnirano da istraži sledeće tri dimenzije:

1. Procjena potreba (pokretača) za digitalne finansijske usluge koje vodi Fintech. Kroz anketu i intervju nakon ankete, procjenjujemo potrebu (ili pokretače) za razvoj i implementaciju Nacionalne Fintech strategije naročito za Crnu Goru. Bez ubjedljivih pokretača, zainteresovane strane neće biti dovoljno motivisane da preduzmu mjere za sprovođenje preporuka koje su za njih postavljene u strategiji. Jednom kada se identifikuje osnovni razlog za implementaciju Fintech strategije, postaje

²⁵CBCG, UNDP (2021): „Usluge digitalnog bankarstva i platnog prometa u Crnoj Gori – perspektive korisnika“

²⁶ CBCG, Ministarstvo finansija, Vedanvi Fintech Advisory (2022): “Analiza spremnosti za implementaciju Fintech-a”, istraživanje podržano od EFSE & EU

lakše da se usklade napori među različitim grupama zainteresovanih strana prema zajedničkom cilju. Devedeset devet procenata ispitanika ekosistema na strani ponude potvrdilo je potrebu da se u Crnoj Gori dese promjene koje pokreće Fintech.

2. Procjena okruženja i ekosistema. Anketa nam pomaže da shvatimo koliko je ekosistem spreman za transformaciju koju pokreće Fintech. Identifikovane su trenutne inicijative među različitim grupama zainteresovanih strana za rješavanje digitalnih finansijskih usluga, a anketa pomaže da se predstave trenutne zainteresovane strane i njihove inicijative.

3. Identifikovanje mogućnosti, koristi, rizika i izazova za transformaciju finansijskog sistema koju vodi Fintech. Anketa pomaže da se identifikuju ove dimenzije, iz perspektive svake grupe zainteresovanih strana. Naoružani ovim znanjem, mogu da se preporuče strategije za korišćenje mogućnosti, benefita i politike za rješavanje izazova i prepreka u pogledu rizika. Anketa, zajedno sa pratećim intervjuima i istraživanjem o najboljoj lokalnoj, regionalnoj i međunarodnoj praksi, pomaže da se razviju odgovarajuće preporuke za svaku grupu zainteresovanih strana.

Sljedeća analiza zainteresovanih strana naglašava uticaj koji oni mogu da imaju u razvoju Fintech ekosistema, kao i uticaj koji ekosistem može da ima na njih.

Zainteresovane strane	Kako mogu da utiču na razvoj Fintech sektora i digitalnih finansijskih usluga	Ocjena doprinosa (1 – 5)	Uticaj transformacije vođene Fintech-om na ove zainteresovane strane	Ocjena uticaja
<p>Postojeći učesnici na finansijskom tržištu koji razmišljaju unaprijed</p>	<p>Pozitivan uticaj od strane postojećih učesnika na finansijskom tržištu</p> <ul style="list-style-type: none"> Mogu ubrzati ponudu i usvajanje digitalnih finansijskih usluga, jer već imaju veliku bazu klijenata. Mogu podstaći finansijsku inkluziju uklanjanjem barijera koje su ih sprečavale da pruže usluga zapostavljenim zajednicama (i preduzećima) koristeći isplativa digitalna rješenja. Oni mogu da ubrzaju pokretanje Fintech preduzetničkih poduhvata kroz partnerstva (npr. na dijeljenju baze klijenata, tehnologije ili licenciranja). 	4	<p>Pozitivan uticaj na zaposlene</p> <ul style="list-style-type: none"> Finansijske institucije bi mogle da se suoče sa konkurencijom novih aktera u Fintech-u, motivišući ih da odgovore inovacijama i pružanjem boljih, jeftinijih i bržih finansijskih usluga i proizvoda – konkurencija bi mogla da ojača zaposlene ako zauzmu proaktivan stav, Smanjiti troškove i operativnu efikasnost – povećavajući robusnost finansijskih institucija. 	4
	<p>Nepoželjni uticaj postojećih učesnika na finansijskom tržištu</p> <ul style="list-style-type: none"> Mogli bi da uguše razvoj Fintecha ako nove aktere doživljavaju kao prijetnju ili su zabrinuti zbog rizika koje Fintech predstavlja. 	2	<p>Nepovoljan uticaj na zaposlene</p> <ul style="list-style-type: none"> Fintech novi akteri bi mogli da ostvare brz rast, preuzimanje tržišnog udjela od manjih banaka – što bi rezultiralo propadanjem banke, a što bi dalje dovelo do sistemskog rizika. 	2
<p>Preduzetnici i</p>	<p>Pozitivan uticaj preduzetnika</p> <ul style="list-style-type: none"> Ključni pokretači promjena koje diktira Fintech, jer identifikuju neiskorišćene tržišne mogućnosti i isporučuju isplativa rješenja usmjerena na kupca koja postojeći učesnici na finansijskom tržištu ne isporučuju. Dokazi ističu da su Fintech preduzetnički poduhvati djelotvorniji u rješavanju pitanja finansijske inkluzije i pružanja digitalnih finansijskih usluga. Oni pronalaze tehnološka rješenja za prethodne prepreke digitalnim finansijskim uslugama, kao što su nedostatak kreditnih podataka ili korišćenje netradicionalnih oblika identifikacije. Nove Fintech firme koje se pojavljuju mogu da stvore veći broj radnih mjesta i izgrade crnogorsku bazu Fitech i tehnoloških vještina. 	4	<p>Pozitivan uticaj na preduzetnike</p> <ul style="list-style-type: none"> Fintech strategija bi mogla da stvori povoljnije okruženje za razvoj Fintech firmi, omogućavajući im da utiču na digitalizaciju finansijskog sistema. Okvir upravljanja implementacijom predložen u Fintech strategiji, rezultira koordinisanim i ubrzanim pristupom razvoju Fintech ekosistema koji koriste preduzetnicima. Vlada i regulatorna podrška mogu ubrzati razvoj Fintech-a i privući strane Fintech preduzetnike. 	5
	<p>Štetni uticaj preduzetnika</p> <ul style="list-style-type: none"> Fintech novi akteri su startup-ovi koji imaju visoku stopu neuspjeha. Fintech firme koje ne uspiju mogu da nanesu štetu potrošačima, a u 	3	<p>Nepovoljan uticaj na preduzetnike</p> <ul style="list-style-type: none"> Regulatorne barijere, nedostatak razvijenog Fintech ekosistema, nedostatak državne podrške ili slična druga ograničenja mogu učiniti da Fintech preduzetnicima bude izazovno da pokrenu i razvijaju Fintech poslovanje u Crnoj Gori, ukoliko se Fintech strategija ne implementira ili implementira na način koji nije optimalan. Nedostatak finansiranja od strane investitora ili namjenskih 	2

	<p>ograničenim slučajevima i sistemski rizik sektora u kojem posluju (npr. reputacija cijelog sektora crowdfundinga je narušena jednim neuspjehom).</p> <ul style="list-style-type: none"> Fintech kompanije mogu biti manje iskusne u pitanjima usklađenosti ili upravljanja rizicima, izlažući tako svoje klijente i kompanije rizicima. Agresivni marketing kako bi se pokrenule stvari mogao bi biti obmanjujući ili pretjerano primamljiv, navodeći potrošače da kupuju proizvode i usluge koji nisu prikladni za njih – što bi na kraju nanijelo štetu potrošačima. 		<p>akceleratora može ometati pokretanje novih Fintech poduhvata na crnogorskom tržištu.</p> <ul style="list-style-type: none"> Nedostatak potražnje i mala veličina tržišta mogu odvratiti Fintech preduzetnike od pokretanja u Crnoj Gori – oni traže pogodnije nadležnosti van zemlje (osim ako ne vide potencijal za izvoz svojih rješenja). 	
<p>Veliki pružaoci tehnoloških usluga (uključujući velike infrastrukturne provajdere kao što su mobilni operateri i provajderi rješenja za informacionu tehnologiju).</p>	<p>Pozitivan uticaj tehnoloških firmi</p> <ul style="list-style-type: none"> Provajderi tehnologije su ključni igrači u Fintech ekosistemu i njihova rješenja mogu da ubrzaju razvoj Fintech sektora i digitalnih finansijskih usluga od strane postojećih učesnika na finansijskom tržištu. Ako Crna Gora ima živahan i brzorastući tehnološki sektor fokusiran na razvoj Fintech rješenja – takve mogućnosti mogu biti izvezene/eksternalizovane) Provajderi IT rješenja mogli bi da kreiraju infrastrukturu zasnovanu na oblaku „Plug and Play“, omogućavajući Fintech preduzetnicima da lansiraju svoje proizvode ili usluge bez potrebe za skupim i dugotrajnim IT razvojem, praćenim održavanjem sistema koje grade. Takva rješenja će omogućiti brz ulazak na tržište novih Fintech poduhvata ili proizvoda i usluga postojećih kompanija. Veliki pružaoci tehnoloških usluga kao što su provajderi mobilnih usluga mogu iskoristiti svoj široki domet da dodaju proizvode i usluge finansijskih usluga koje se isporučuju putem mobilnih mreža – i tako ubrzaju dostupnost i usvajanje digitalnih finansijskih usluga. <p>Štetan uticaj tehnoloških firmi</p> <ul style="list-style-type: none"> Dominacija velikih pružaoca tehnoloških usluga u sektoru finansijskih usluga mogla bi da oslabi postojeće institucije i uzrokuje potencijalne sistemske rizike ako takve firme oduzmu veliki dio tržišnog udjela postojećim 	<p>5</p> <p>2</p>	<p>Pozitivan uticaj na tehnološke firme</p> <ul style="list-style-type: none"> Tehnološke firme mogu imati koristi od vladinog napora da podstakne izvoz Fintech IT rješenja, kao što je navedeno u Startegiji. Sa razvojem Fintech ekosistema i više Fintech firmi koje pokreću ili uspostavljaju bazu u Crnoj Gori iz inostranstva, potražnja za tehnološkim rješenjima će se povećati, pružajući prilike za rast koje mogu dovesti do većeg nivoa zaposlenosti u sektoru. Veliki pružaoci tehnoloških usluga mogli bi da diverzifikuju svoju zaradu proizvodnjom i isporukom finansijskih proizvoda i usluga, koristeći svoju postojeću infrastrukturu – kao što je mobilna mreža. <p>Štetan uticaj na tehnološke firme</p> <ul style="list-style-type: none"> Veliki pružaoci tehnoloških usluga mogli bi da izgube fokus diverzifikacijom na finansijske usluge i tako svoje trenutno poslovanje izlože rizicima Crnogorsko tržište je relativno malo, i ako bude uspješan u Crnoj Gori, rast Fintech tehnoloških firmi mogao bi da dostigne vrhunac, što bi od njih zahtijevalo da traže ofšor tržišta. Takve firme mogu da odluče da imaju sjedište u većim ekonomijama (osim ako ne pronađu načine za izvoz svojih Fintech proizvoda i usluga dok se nalaze u zemlji). 	<p>4</p> <p>3</p>

	<p>firmama, naročito bankama. Crnogorski bankarski sektor je snažan i čini veliki dio BDP-a, stoga je takav rizik malo vjerovatan, a postojećim kompanijama bi koristilo partnerstvo sa velikim pružiocima tehnoloških usluga kako bi proširili svoj doseg i prodrli na nova tržišta.</p>			
<p>Progressivna vlada</p>	<p>Pozitivan uticaj vlade</p> <ul style="list-style-type: none"> Vlada je ključni igrač u razvoju i ubrzanju Fintech sektora. Oni pružaju odgovarajuće stimulanse, kreiraju osnažujuće zakone i razvijaju politike koje mogu da stvore povoljno okruženje za domaće i strane Fintech firme da napreduju u zemlji i izvoze svoje proizvode i usluge. Njihovi naponi mogli bi da poboljšaju ekonomski rast kroz Fintech sektor. Vlada bi takođe mogla da obezbijedi krucijalno osnovno finansiranje za Fintech preduzetnike, što je važan sastojak, naročito u nedostatku dobro razvijenog ekosistema investitora. Vlada može da igra ključnu ulogu u stvaranju mehanizama koji poboljšavaju digitalnu finansijsku pismenost i razvoj Fintech vještina potrebnih ekosistemu. Vlada može da stvori neophodnu infrastrukturu koja omogućava razvoj i primjenu Fintech rješenja – na primjer, digitalni identitet, otvoreni izvori državnih podataka – kao što su stambeni zapisi za brže odobravanje zahtjeva za hipoteku i platne portale za koje Fintech kompanije mogu koristiti svoja rješenja. <p>Štetni uticaj vlade</p> <ul style="list-style-type: none"> Vlada treba da vodi implementaciju Fintech strategije. Ako im nedostaje kapaciteta, stručnosti ili volje, mogli bi da uguše razvoj i rast Fintech sektora. Strategija uključuje izgradnju kapaciteta vlade i implementaciju čvrstog okvira upravljanja kako bi se prevazišao ovaj izazov. Određeni državni zakoni mogli bi da uguše Fintech inovacije i razvoj proizvoda – na primjer, restriktivni zakoni Upoznaj svog klijenta. Ovaj rizik je obrađen u Strategiji. 	<p>5</p> <p>3</p>	<p>Pozitivan uticaj na vladu</p> <ul style="list-style-type: none"> Razvoj naprednog Fintech sektora mogao bi da pomogne vladi u njenim naporima da poveća BDP i stvori povoljno okruženje za zapošljavanje. Ako se više stranih Fintech firmi pokrene u Crnoj Gori i ako više domaćih firmi uspije u eksteralizaciji ili izvozu svojih Fintech proizvoda i rješenja, strani priliv i ulaganja sredstava bi mogli da se povećaju. Modernizacija finansijskog sistema može pomoći vladi u njenim nastojanjima da se pridruži EU. Rastući Fintech sektor mogao bi da privuče pažnju međunarodnih zainteresovanih strana koje donose prateće koristi – kao što je povećanje turizma ili veća ulaganja u finansijske i nefinansijske sektore. Dobro razvijen Fintech sektor koji dodaje više finansijskih institucija finansijskom sistemu ili poboljšava profitabilnost od digitalnih finansijskih usluga, može da podstakne veću naplatu poreza od strane vlade. <p>Nepovoljan uticaj na vladu</p> <ul style="list-style-type: none"> Vladini sistemi povezani sa Fintech sistemima (na primjer, API-ji za dijeljenje državnih podataka sa Fintech firmama) ili Fintech firme koje koriste vladine platne portale – mogu da izlože vladine sisteme sajber napadima i prevarama. 	<p>4</p> <p>4</p>

<p style="text-align: center;">Otvoreni regulatori finansijskih usluga</p>	<p>Pozitivan uticaj regulatora</p> <ul style="list-style-type: none"> Otvoreni regulator može da podstakne inovativnija Fintech rješenja koja pokrenu preduzetnici i zaposleni – koja koriste potrošačima i finansijskom sistemu, kao i široj ekonomiji. Proporcionalna regulacija može da omogući mladim firmama za finansijske usluge da ne budu preopterećene pretjerano restriktivnom regulativom – dajući im na taj način slobodu da kreiraju inovativne i do tada nedostupne proizvode i usluge (naravno, uz zaštitne mjere za potrošače i finansijski sistem). Regulatori mogu da promijene ili kreiraju novu regulativu kako bi se prilagodili novim poslovnim modelima kao što su uzajamno pozajmljivanje, otvoreno bankarstvo i crowdfunding – čime se uklanjaju regulatorne prepreke. Regulativa je često značajna prepreka za inovacije koje pokreće Fintech ili za Fintech startap da uđu u finansijski sistem. Inovacioni habovi mogu da pruže otvoreno okruženje za Fintech preduzetnike da vode dijalog sa regulatorima o zahtjevima u pogledu usklađenosti za svoje ideje i da nauče kako da prevaziđu potencijalne regulatorne prepreke. Takva podrška mogla bi da zamijeni skupe pravne savjete. Regulatorni sandboxovi omogućavaju testiranje netradicionalnih Fintech rješenja koja se ne uklapaju u regulatorni okvir, a ipak se pokazuju kao korisna za zemlju. 	5	<p>Pozitivan uticaj na regulatore</p> <ul style="list-style-type: none"> Fintech strategija, zajedno sa podzakonskom regulativom, mogli bi regulatorima da daju mogućnost da inovacije vođene Fintech-om uključe u finansijski sistem Crne Gore, bez ugrožavanja sigurnosti i stabilnosti sistema i zaštite potrošača. Omogućavanje regulative moglo bi omogućiti regulatorima da stvore proporcionalnu regulativu osmišljenu tako da ne guši inovacije i preduzetništvo koje vodi Fintech. Uspješan Fintech ekosistem može da proširi širinu institucija za finansijske usluge i diverzifikuje skupove proizvoda. Šire tržište (sa više igrača koje će da apsorbujе šokove) može da poboljša finansijsku stabilnost i otpornost. Dobro koordinisana implementacija Fintech strategije može da omogući regulatorima da se proaktivno angažuju sa drugim zainteresovanim stranama kako bi uklonili prepreke za razvoj Fintech rješenja—na primjer, zakone „Upoznaj svog klijenta“ (koji predstavljaju izazov za digitalno prikupljanje klijenata) ili zakone o zaštiti podataka . 	4
	<p>Štetni uticaji regulatora</p> <ul style="list-style-type: none"> Ukoliko regulatorima nedostaje znanje ili kapacitet u specijalizovanoj oblasti digitalnih finansija, mogli bi da zaustave razvoj i lansiranje takvih proizvoda i usluga. Izgradnja regulatornih kapaciteta je obrađena u Strategiji. Regulatori su navikli da imaju interakciju sa većim institucijama koje imaju sofisticirane procese usklađivanja i timove koji podržavaju iste. Zaposlenima zaduženim za regulaciju će možda biti potrebna obuka i podrška u pogledu toga kako biti fleksibilan u radu sa Fintech novim akterima, 	3	<p>Štetan uticaj na regulatore</p> <ul style="list-style-type: none"> Regulatori bi mogli da budu preplavljeni zahtjevima Fintech preduzetnika ili aplikacijama za dobijanje licence ako Vlada i ekosistem budu uspješni u pokretanju razvoja Fintech sektora. Regulatori možda neće moći da se nose sa tim i to bi moglo da utiče na njihove trenutne napore da nadziru sektor finansijskih usluga. Robusni sistemi i kontrole, kao i izgradnja kapaciteta mogu da pomognu da se ovaj rizik ublaži. Prilagođavanje propisa i zakona kako bi se Fintech-u dao prostor za inovacije može da ide na štetu potrošačima. Regulatori će morati da izbalansiraju otvorenost sa odgovarajućim regulatornim mjerama zaštite, a da se ne guše inovacije. 	4

	bez ugrožavanja visokih standarda, zaštite klijenata i finansijskog sistema i usklađenosti sa pravilima i zakonima.			
Obrazovne institucije uključujući univerzitete i privatne obrazovne institucije	Pozitivan uticaj obrazovnih institucija <ul style="list-style-type: none"> • Obrazovne institucije mogu da razviju neophodne Fintech vještine koje zahtijeva ekosistem – tako da nedostatak vještina više ne bude prepreka za razvoj Fintech sektora u Crnoj Gori. • Obrazovne institucije mogu da odigraju veliku ulogu u jačanju pismenosti u oblasti digitalnih finansijskih usluga, tako da se stvori potreban nivo potražnje za pokretanje razvoja Fintech sektora. 	5	Pozitivan uticaj na obrazovne institucije <ul style="list-style-type: none"> • Univerziteti i obrazovne institucije mogu da privuku strane studente Fintech-a ako se specijalizuju za ovu oblast – što rezultira većim naknadama za institucije i povećanjem priliva stranih sredstava. 	5
	Štetni uticaj obrazovnih institucija <ul style="list-style-type: none"> • Institucije za obuku stvaraju vještine koje nisu relevantne ili odmah upotrebljive u industriji (na primjer, fokusiranje na teoriju, a ne na praktičnu primjenu koncepata u Fintech sektoru. 	3	Nepovoljan uticaj na obrazovne institucije <ul style="list-style-type: none"> • Nerazvijen Fintech ekosistem može da smanji potražnju za kursovima vezanim za Fintech u koje univerziteti ulažu. • Industrija odlučuje da proizvodi obuku i kvalifikacije u skladu sa svojim potrebama za izgradnju kapaciteta. Obrazovne institucije stoga mogu da izgube prihode iz ovog potencijalnog novog izvora. 	3
Progresivni pojedinci	Pozitivan uticaj potrošača <ul style="list-style-type: none"> • Pojedinci mogu da nauče o digitalnim finansijskim uslugama i da ih koriste kako bi stvorili dovoljnu potražnju na tržištu koja motiviše preduzetnike i zaposlene da ulažu u razvoj novih Fintech proizvoda i usluga. • Rasprostranjena upotreba digitalnih finansijskih usluga kreira ekonomije obima, omogućavajući isporuku digitalnih finansijskih usluga po mnogo nižim troškovima, što je korisno za potrošače. 	4	Pozitivan uticaj na potrošače <ul style="list-style-type: none"> • Fintech i rješenja digitalnih finansijskih usluga pružaju veći izbor i pogodnosti za potrošače • Oni takođe pružaju bolje korisničko iskustvo po nižim cijenama. • Fintech ima potencijal da pruži veći pristup finansijskim uslugama koje su ranije bile nedostupne od strane postojećih učesnika na finansijskom tržištu. 	5
	Štetni uticaj potrošača <ul style="list-style-type: none"> • Ukoliko potrošači nastave da preferiraju kanale fizičkih finansijskih usluga u odnosu na digitalne kanale, potražnja za digitalnim finansijskim uslugama stagnira, ograničavajući rast Fintech sektora. • Nedostatak digitalne i finansijske pismenosti dovodi do toga da potrošači neće prihvatiti digitalne finansijske kanale. • Potrošači nemaju povjerenja u Fintech nove aktere i nastavljaju da usvajaju rješenja koja nude tradicionalne institucije. 	5	Štetan uticaj na potrošače <ul style="list-style-type: none"> • Moguća je šteta za potrošače ako novi akteri u Fintechu agresivno plasiraju svoje Fintech proizvode i usluge u nastojanju da dobiju na snazi. Potrošači bi na kraju mogli da kupe ili da se pretplate na proizvode ili usluge koji im nisu prikladni. • Neusklađenost novih aktera u Fintech-u moglo bi da izloži potrošače potencijalnoj šteti. • Propale Fintech kompanije mogle bi da ostave klijente na cjedilu – sa potencijalom da dođe do finansijskog gubitka 	4

	<p>Nedostatak tražnje mogao bi da uguši rast i razvoj Fintech sektora.</p>			
<p>Progresivna mikro, mala i srednja preduzeća</p>	<p>Pozitivan uticaj MMSP Spremnost MMSP da usvoje digitalne finansijske usluge će kreirati neophodan nivo potražnje za razvoj Fintech sektora.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veće stope usvajanja ohrabruju više Fintech preduzetnika i postojećih učesnika na finansijskom tržištu da lansiraju nove proizvode i usluge. Velika konkurencija omogućava veći izbor proizvoda i usluga po nižim cijenama. <p>Štetni uticaj MMSP</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nespremnost da se usvoje Fintech i digitalni finansijski proizvodi i usluge guše potražnju i stoga inicijative za razvoj Fintech sektora. • Nedostatak pismenosti o digitalnim finansijskim uslugama može da odvraća MMSP od korišćenja rješenja digitalnih finansijskih usluga – čime se guši tražnja. 	<p>4</p> <p>4</p>	<p>Pozitivan uticaj na MMSP</p> <ul style="list-style-type: none"> • Digitalne finansijske usluge i Fintech rješenja pružaju MMSP veći pristup finansijskim uslugama kojima su možda teško pristupali putem tradicionalnih firmi. Pristup finansijama može da pomogne MMSP da rastu i generišu više radnih mjesta, te da doprinesu povećanju BDP-a. • Više igrača na tržištu finansijskih usluga nudi MMSP izbor, bolji kvalitet usluge i po nižim cijenama. • Fintech rješenja pronalaze načine kako da se zaobiđu prethodne barijere, kao što je tradicionalna metoda procjene kreditnog rizika. Netradicionalni izvori podataka u procjeni kreditne sposobnosti zajmoprimaca MMSP, mogli bi da im omoguće pristup finansijama sa kojima se bore tradicionalnije firme za finansijske usluge (zbog nedostatka tradicionalnih podataka o kreditima). <p>Štetan uticaj na MMSP</p> <ul style="list-style-type: none"> • Propadanje pružalaca Fintech finansijskih usluga mogao bi da ostavi MMSP na cjedilu – i da potencijalno nanese štetu. • Agresivni marketing može da dovede do toga da MMSP kupe ili se pretplate na neodgovarajuće finansijske usluge i proizvode. 	<p>5</p> <p>4</p>

2.4 Ključni izazovi i njihovi osnovni uzroci za razvoj Fintech-a

Analiza spremnosti za implementaciju Fintech-a prepoznala je ono što najviše brine zainteresovane strane i što se mora uzeti u obzir prilikom izrade strategije. Ključni rizici i izazovi su rezimirani u daljem tekstu.

- **Nedostatak vještina** – Generalno gledano, zainteresovane strane su potvrdile nizak nivo digitalne finansijske pismenosti među potrošačima i malim preduzećima, što bi moglo da utiče na razvoj potražnje koja je prijeko potrebna za ekspanziju Fintech sektora. Nedostatak vještina na polju Fintech-a i digitalnih finansijskih usluga takođe može da bude najveća prepreka za razvoj Fintech-a u Crnoj Gori. Strategija se bavi razvojem vještina i kapaciteta na svim nivoima unutar ekosistema.

- **Nedostatak državne podrške za razvoj Fintech-a** – Nedostatak državnih podsticaja ili podrške razvoju Fintech rješenja, mogao bi da bude najveći izazov, naročito ako uzmemo u obzir da tržište preduzetničkog kapitala u Crnoj Gori nije dobro razvijeno. Iako Vlada proaktivno podržava razvoj preduzetništva, takvi naponi možda neće biti dovoljni za razvoj Fintech-a, s obzirom na njegovu složenu prirodu koja zahtijeva specijalizovaniji program podrške. U strategiji su navedene opsežne preporuke kako bi se pomoglo vladi da razvije odgovarajuće mehanizme podrške za podsticanje Fintech preduzetništva.

- **Regulatorna ograničenja** – Trenutno regulatorno okruženje može da bude ograničavajuće za razvoj Fintech-a. U nekim slučajevima, postojeći regulatorni okvir možda neće biti adekvatan za inovativne Fintech poslovne modele. U drugim slučajevima, određeni zakoni mogli bi da spriječe razvoj Fintech-a. Međutim, regulatori su već zauzeli proaktivan stav i ostvaruju značajan napredak u razvoju mehanizama koji podržavaju Fintech inovatore. Centar za inovacije će pomoći regulatorima da se povežu sa Fintech preduzetnicima, a Sandbox infrastruktura će omogućiti testiranje inovativnih rješenja koja se u potpunosti ne uklapaju u trenutne regulatorne okvire. Proces promjene regulatornog okvira je već započeo, a novi propisi iz oblasti platnog prometa predstavljaju dobar primjer takve inicijative. Ostali značajni zakoni iz ove oblasti su: *Zakon o platnom prometu*, koji je usklađen sa PSD2 direktivom; *Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorizma*; *Zakon o osiguranju*, *Zakon o kreditnim institucijama*, *Zakon o tekućim i kapitalnim poslovima*, *Zakon o tržištu kapitala*, *Zakon o zvaničnoj statistici i sistemu zvanične statistike*, *Zakon o savjetu za finansijsku stabilnost*, *Zakon o finansijskom lizigu*, *factoringu*, *otkupu potraživanja*, *mikrokreditiranju i kreditno-garantnim poslovima*, *Zakon o mjenici (budući da mjenicu preoznaje samo u fizičkom obliku)* itd. Strategija se na sveobuhvatan način bavi načinom na koji regulatori mogu da rade zajedno kako bi uklonili barijere i prepreke za nove aktere u Fintech-u da uđu na tržište, a postojećim kompanijama da razviju inovativne digitalne finansijske usluge.

- **Mala veličina tržišta** - Crna Gora ima malo tržište, a preduzetnici i postojeći učesnici na finansijskom tržištu izrazili su zabrinutost da veličina tržišta može ograničiti brz rast. Strategija se bavi ovim pitanjem predlažući da se kroz međunarodnu saradnju pomogne Fintech-u da se prošire na druga tržišta ili da svoje usluge prenesu međunarodnoj Fintech zajednici.

- **Slabo razvijeno tržište preduzetničkog kapitala i nedostatak specijalizovanih akceleratora** – Nedostatak investitora i finansiranja bio je još jedan veliki problem i ograničavajući faktor na koji su zainteresovane strane ukazale. Crna Gora nema dobro razvijen sektor preduzetničkog kapitala, a strategija naglašava preporuke za kreiranje mehanizama za finansiranje, u početku kroz finansiranje razvojnih agencija. Zemlja ima mnogo akceleratora i organizacija za podršku preduzetnicima. Međutim, Fintech je specijalizovan sektor kojem će biti potrebne sopstvene organizacije za podršku. Takva ograničenja su adekvatno obuhvaćena u Fintech strategiji.

• **Zabrinutost u pogledu sajber sigurnosti** – Fintech i digitalne finansijske usluge izložene su sajber prijetnjama, naročito imajući u vidu sajber napad na vladine sisteme u 2022. Strategija daje preporuke za vladu da dalje ojačava sajber odbranu i da informiše o postignutom napretku kako bi ohrabрила lokalne i strane Fintech inovatore.

Šteta za potrošače – Fintech novi akteri se suočavaju sa istim stopama neuspjeha kojima su izloženi i drugi startapovi. Propala Fintech firma mogla bi da nanese štetu klijentima. Slično tome, nedostatak sposobnosti za usklađivanje regulative može da izloži klijente Fintech firmi ili finansijski sistem nepotrebnim rizicima.

Komparativna analiza ključnih strateških dokumenata koje treba razmotriti za razvoj Fintech strategije pokazuje da su neki od ključnih izazova za razvoj sektora malih i srednjih preduzeća, uključujući i Fintech sektor, sljedeći:

- **Regulatorni okvir i obim državnih propisa i troškovi usklađenosti poslovanja** - Komplikovane i skupe administrativne procedure, nedovoljno predvidljivi uslovi poslovanja, siva ekonomija, komplikovane procedure zapošljavanja;
- **Nedostatak kreditiranja/finansija/kapitala** – cijena kapitala je često previsoka, a u vremenima ekonomske neizvjesnosti, zajmodavci nijesu skloni riziku;
- **Izazov obezbjeđivanja održivosti poslovanja** - transformacija iz linearne u cirkularnu ekonomiju i orijentacija ka resursnoj efikasnosti.
- **Obuka/razvoj ljudskih resursa** – naročito važno za MMSP je razvoj novih znanja za nova zanimanja i uključuje obuku na radnom mjestu.

2.5 SWOT analiza

SWOT (snage, slabosti, prijetnje i prilike) analiza procjenjuje okruženje u Crnoj Gori, za razvoj Fintech sektora, a sažeto je prikazana u tabeli ispod. Detaljnija SWOT analiza iz perspektive svake od pet grupa zainteresovanih strana data je u Aneksima ovog dokumenta. Cilj Fintech strategije je da se maksimalno iskoriste prednosti i mogućnosti, uz nastojanje da se na najmanju moguću mjeru smanje slabosti i ublaže prijetnje.

S

SNAGE

- Crna Gora ima visoku stopu pismenosti. Uz odgovarajuću podršku, Fintech vještine mogu da se razvijaju u Crnoj Gori i da se eksternalizuju širom svijeta;
- Visoki nivoi obrazovanja;
- Kontinuitet rasta podrške za razvoj inovacija u Crnoj Gori;
- Crna Gora ima relativno stabilan i diversifikovan finansijski sistem koji može da prihvati inovacije i konkurenciju koje pokreće Fintech bez uticaja na finansijsku stabilnost;
- Bezbjednost i stabilnost Crne Gore čine je privlačnom za Fintech;
- Redovno usklađivanje propisa sa EU regulativom zbog procesa pregovora o pristupanju u EU;
- Niska koncentracija na finansijskom tržištu Crne Gore;
- Dobra podrška Vlade preduzetnicima;
- Atraktivna destinacija za nomade;
- Nova regulativa o platnom prometu – usklađena sa PSD 2;
- Platna infrastruktura – CBCG radi na implementaciji rješenja za instant plaćanja i tehnologiju QR koda;
- Dobre obrazovne mogućnosti u Crnoj Gori/Kvalitetno obrazovanje po pristupačnoj cijeni.

W

SLABOSTI

- Mala ekonomija;
- Pravna i regulatorna ograničenja;
- Slaba izvozna baza;
- Ograničeni međunarodni doseg;
- Infrastrukturna ograničenja;
- Nepredvidivo poslovno okruženje;
- Limitiranost državnih podsticaja i podrške za Fintech start-up-ove;
- Različiti nivoi razvoja u oblasti finansijskih tehnologija kod regulatora finansijskih usluga mogu da rezultiraju nekoordinisanom supervizijom inovacija i promocijom Fintech-a;
- Neki specifični propisi koji uređuju finansijsko tržište predstavljaju prepreku za digitalne finansijske usluge;
- Nedostatak kapaciteta i specijalizovanih znanja i vještina u svim grupama zainteresovanih strana unutar ekosistema;
- Nedostatak investitora koji su spremni da finansiraju Fintech poduhvate;
- Nizak stepen spremnosti startapova za investicije i vještina potrebnih za privlačenje investitora;
- Nedovoljne tehničke vještine/obrazovanje i svijest za korišćenje online usluga;
- Nedostatak finansiranja za Fintech u ranoj fazi za pristup tradicionalnom finansiranju duga;
- Nedostatak pune interoperabilnosti malih plaćanja;
- Nizak nivo potražnje za digitalnim finansijskim uslugama od strane potrošača i preduzeća;
- Crna Gora zaostaje za međunarodnim razvojem u Fintech-u;
- Izazovno okruženje za proizvodnju visokokvalitetnih Fintech poduhvata;
- Nerazvijeno tržište preduzetničkog kapitala;
- Nema namjenskih Fintech kvalifikacija za brzi razvoj i implementaciju Fintech vještina i kapaciteta.

O

PRILIKE

- Fintech sektor može podstaći strane preduzetnike i direktna strana ulaganja;
- Fintech pruža veći izbor i pogodnosti za potrošače finansijskih usluga;
- Niži troškovi transakcija;
- Veći izbor i pogodnosti za mala i srednja preduzeća (SME);
- Jači finansijski sistem zbog zdrave konkurencije;
- Dobro razvijen Fintech ekosistem može potaknuti veći nivo finansijske uključenosti i finansijske dostupnosti;
- Podržava ambiciju zemlje da bude dio EU;
- Potencijal za regionalnu dominaciju u Fintech-u;
- Globalna nestašica vještina, pružajući priliku za eksternalizaciju Fintech vještina, proizvoda i usluga;
- Korišćenje najbolje međunarodne prakse – Fintech sektor je dobro razvijen i Crna Gora može iskoristiti najbolje prakse;
- Spora digitalna transformacija u već postojećim institucijama nudi mogućnosti za inovatore u oblasti fintech-a (stari operateri ostavljaju neiskorišćenu prazninu u sektoru finansijskih usluga);
- Rastuća tražnja za Fintech studijama širom svijeta – omogućavajući crnogorskim univerzitetima da privuku strane studente, koji će, možda ostati i nastaniti se u zemlji nakon studija.

T

PRIJETNJE

- Nespremnost postojećih kompanija (i uglavnom banaka) da saraduju sa novoosnovanim Fintech kompanijama može predstavljati značajnu prepreku;
- Veća mogućnost štete za potrošače (kao što su prevare i gubici), kako sve više novih Fintech igrača ulazi na tržište;
- Digitalni kanali donose veći rizik od sajber sigurnosti i kriminala kao što su prevare i pranje novca;
- Slabo korišćenje regulatorne podrške;
- Nizak nivo digitalne finansijske pismenosti;
- Odliv mozgova;
- Neprivlačni poticaji za investitore i akceleratora da podrže Fintech poduhvate.

Definisani ciljevi u Strategiji će se fokusirati na maksimalno korišćenje snaga i prednosti za kreiranje i implementaciju Programa, te nastojati da se prepoznate prijetnje i slabosti svedu na najmanju moguću mjeru.

III CILJEVI STRATEGIJE

Na osnovu procijenjenih mogućnosti, izazova i problema za razvoj Fintech-a u Crnoj Gori, strategija definiše opšte i operativne ciljeve za iskorišćavanje prilika i suočavanje sa izazovima. Dijagram u nastavku naglašava put koji je usvojen za razvoj Strategije na informisan i konsultativni način.

Strategija se temelji na ključnim pokretačima koji identifikuju potrebu za Fintech-om u Crnoj Gori. Jasno definisanje tih potreba pokreće aktivnosti i povećava šanse za uspješnu implementaciju Fintech strategije. Analiza ključnih prepreka pomaže nam da razumijemo aspekte na koje Fintech strategija treba da odgovori. Da bi se dao prioritet inicijativama za implementaciju, važno je razumjeti posljedice i ozbiljnost ključnih prepreka. Ova analiza pomaže da se razviju rješenja koja predstavljaju ključne preporuke i aktivnosti, a time i postave jasni ciljevi i podciljevi koje treba realizovati kako bi se došlo do željenih rezultata ili odgovorilo na ključne potrebe.

Opšti i operativni ciljevi Fintech strategije su detaljnije razmotreni u nastavku. Radi praćenja ispunjenosti ciljeva i podciljeva, razvijeni su polazne vrijednosti osnovnih pokazatelja uticaja za 2024. godinu, a napredak će se ponovo mjeriti za 2026. godinu. Takođe, 2029. godina je postavljena kao ciljana godina kada bi predviđene aktivnosti trebalo da daju planirane rezultate. O osnovnim pokazateljima će se izvještavati na godišnjoj osnovi, uz redovno praćenje realizacije aktivnosti od strane Koordinacionog tima, kako bi se osigurao napredak u postizanju planiranih ciljeva Strategije.

3.1 Opšti cilj

Opšti cilj Strategije je: „Bolji pristup finansijama, jačanje finansijske stabilnosti za ubrzaniji ekonomski rast i održivi razvoj“.

Opšti cilj Strategije i njeni pokazatelji dati su u tabeli u nastavku:

Opšti cilj - Bolji pristup finansijama, jačanje finansijske stabilnosti za ubrzaniji ekonomski rast i održivi razvoj					
Uticaj	Indikator uticaja	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.
Povećanje bruto dodate vrijednosti finansijskih i osiguravajućih djelatnosti	Bruto dodata vrijednost u finansijskim i osiguravajućim djelatnostima (u hilj. EUR, stalne cijene)	Monstat	203.263 ²⁷	240.634	293.335
Povećan broj transakcionih²⁸ računa	Broj klijenata koji koriste transakcione račune	CBCG	1.154.241	1.200.160	1.224.212
Povećanje kupovne moći	Rast realnih zarada (%)	Monstat	2,4	3,0	2,9

Opšti cilj Strategije biće ostvaren kroz četiri operativna cilja:

- Stvaranje živog i stimulativnog Fintech ekosistema u Crnoj Gori;
- Jačanje bezbjednosti, unapređenje pravnog i regulatornog okruženja za razvoj Fintech-a i usklađivanje sa najboljim međunarodnim i praksama EU;
- Unapređen pristup finansijama i uključivanje grupa i malih preduzeća u Crnoj Gori kojima je pružan ograničen nivo usluga;
- Unapređenje digitalne finansijske pismenosti uz podršku zelenoj ekonomiji i razvoj Fintech vještina i kapaciteta.

Četiri operativna cilja (OC) Strategije su opisana u nastavku.

²⁷ Podaci su za 2022. godinu

²⁸ Transakcioni račun- Transakcioni račun je vrsta računa za plaćanje koji otvaraju i vode banke i druge kreditne institucije koje pružaju platne usluge, ogranak kreditne institucije iz treće zemlje sa sjedištem u Crnoj Gori i Centralna banka na ime jednog ili više korisnika platnih usluga za izvršavanje platne transakcije i za druge namjene.

3.2 OC 1- Stvaranje živog i stimulativnog Fintech ekosistema u Crnoj Gori

Tabela sa operativnim ciljem 1 i njegovim pokazateljima data je u nastavku:

OC 1- Stvaranje živog i stimulativnog Fintech ekosistema u Crnoj Gori					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.
Otvaranje finansijskih kompanija zbog razvoja Fintech-a	Broj kompanija u finansijskom sektoru i sektoru osiguranja	Monstat	240	248	255
Unaprijeđen institucionalni okvir za e-plaćanje	Broj kompanija uvedenih primjenom PSD2	CBCG	0	Najmanje 1 kompanija sa primijenjenom PSD2	Najmanje 3 kompanije sa primijenjenom PSD2
Poboljšan pristup grantovima i šemama finansiranja	Broj Fintech projekata podržanih kroz Vladine grantove i šeme finansiranja	CBCG, Fond za inovacije, MER, IRFCG	4	7	10
Povećane SDI u finansijskom sektoru	SDI u domaće kompanije i banke (% BDP)	CBCG	1.4	2.0	2.5

Da bi se postigao prvi operativni cilj, treba uspostaviti jasnu koordinaciju svih zainteresovanih strana kako bi se razvilo efikasno okruženje koje podržava Fintech. Drugim riječima, potrebno je razviti jasan okvir upravljanja i implementacije, budući da Crna Gora ima pet ključnih grupa zainteresovanih strana tj. širok spektar institucija koje podržavaju Fintech. Stoga, Vlada će formirati Koordinaciono tijelo kojim će rukovoditi Ministarstvo finansija, dok će ostali članovi biti linijska ministarstva u Vladi, CBCG, Komisija za tržište kapitala, kao i ostali predstavnici javnog i privatnog sektora koji će nadgledati implementacione aktivnosti strategije. Predloženi sistem upravljanja osmišljen je tako da obezbijedi transparentnost i odgovornost, kao i pregled napretka i efektivnosti inicijativa, pritom obezbjeđujući postizanje ciljeva.

Pored aktuelnih programa koje realizuju Fond za inovacije Crne Gore, Ministarstvo finansija i Ministarstvo ekonomskog razvoja, uz finansijsku podršku Razvojne banke Crne Gore, a u saradnji sa međunarodnim finansijskim institucijama, opisanim u Analizi stanja ove strategije, u cilju pružanja podrške inovacijama i Fintech-u, treba da osmisle dodatne mehanizme za stimulisavanje razvoja Fintech sektora i šireg Fintech ekosistema. Specifični programi treba da budu koncipirani tako da podržavaju preduzetnike i preduzetnice, inovatore i inovatorke u oblasti Fintech-a, posebno startup preduzeća i žene u biznisu, i kreirani sa ciljem njihovog uspješnog pokretanja i rasta. Programi takođe moraju imati za cilj kreiranje „živog“ (dinamičnog) i globalno priznatog Fintech ekosistema, koji će ga učiniti pogodnim okruženjem za razvoj digitalnih finansijskih usluga. Programi bi trebalo da budu vidljivi i lako dostupni preduzetnicima i preduzetnicama i inovatorima, sa posebnom pažnjom na programske linije koje se odnose na povećanje finansijske pismenosti žena i mladih,

kao i na programe i subvencionisane kreditne linije za ulaganja u startup preduzeća, naročito za podršku ženama u biznisu i zapošljavanju žena, kao i zelene kredite za podršku Fintech-u. Osnivanje specijalizovanog Fintech inkubatora za podršku Fintech startup preduzećima bi bilo relevantno u tom pogledu. Inkubator bi pružao tehničku podršku, mentorstvo, pristup investitorima i mogućnosti umrežavanja domaćim i stranim Fintech preduzetnicima. Realizacija predakcelarijskog programa „BoostMeUp“ predstavlja nacionalnu platformu za razvoj inovativnog ekosistema u Crnoj Gori kroz razvoj modela finansiranja i pristup stvaranju kapitala i širenju znanja, povećanje dostupnosti talenata, razvoj preduzetničke i inovacione kulture i omogući lakši pristup tržišnim prilikama. Definisane Fintech-a kao jednog od ključnih tematskih prioriteta u okviru ovog programa će obezbijediti da preduzetnici i preduzetnice u njegovom prostoru dobiju specijalizovanu finansijsku i mentorsku podršku za razvoj inovativnih rješenja digitalnih finansijskih usluga.

Podrška se takođe može obezbijediti kroz različite mehanizme, uključujući:

- a) Razvoj specifičnih programa finansiranja i grantova za obezbjeđivanje početnog kapitala i kapitala za rast za Fintech projekte;
- b) Poreske olakšice i ograničeni periodi izuzeća od plaćanja poreza za Fintech startup preduzeća;
- c) Paket finansijskih i poreskih podsticaja za strane investitore;
- d) Paketi podsticaja za izvoznike u oblasti Fintech-a – kao što su softverske firme i Fintech firme za eksternalizaciju;
- e) Podsticaji za istraživanje u inovacijama i razvoj Fintech vještina i kapaciteta;
- f) Podsticaji finansijskim institucijama koje promovišu digitalnu finansijsku pismenost, naročito kod žena;
- g) Fintech akceleratori/Inkubatori pod vođstvom vlade usklađeni sa širom podrškom za preduzetništvo, na primjer program predakceleracije „BoostMeUp“;
- h) Mentorski programi za Fintech.

Vlada i finansijske institucije će pokrenuti serije kampanja kako bi preduzetnici i inovatori bili upoznati sa planiranim mehanizmima i iskoristili prednosti koje će se nuditi. Svijest o dostupnosti finansijske podrške će ohrabriti i motivisati domaće i strane preduzetnike i preduzetnice da pokrenu Fintech projekte u Crnoj Gori. Takođe, postojeće učesnike na finansijskom tržištu treba podjednako podsticati da razvijaju proizvode digitalnih finansijskih usluga nudeći podjednako atraktivne programe podrške Vlade, uključujući poreske olakšice, grantove i šeme finansiranja.

Da bi ostvarili prvi operativni cilj, postojeći učesnici na finansijskom tržištu mogu doprinijeti ubrzanju razvoja Fintech-a kroz Programe saradnje kao što je „Komercijalna sandbox platforma“ koja obezbjeđuje centralizovanu infrastrukturu “plug and play” i podršku zajedničkom razvoju i testiranju rješenja digitalnih finansijskih usluga. Takođe, učesnici na tržištu mogu pokrenuti sopstvene akcelerateore za stvaranje Fintech projekata. Takva saradnja između postojećih učesnika na finansijskom tržištu i Fintech startup preduzeća može ubrzati rast digitalnih finansijskih usluga i razvoj Fintech sektora. Saradnja je obostrano korisna jer otvara nove tržišne mogućnosti za postojeće učesnike na finansijskom tržištu, istovremeno pružajući gotovu bazu klijenata za Fintech startup preduzeća, omogućavajući bolji pristup finansijama i finansijsku inkluziju. Umjesto posmatranja Fintech startup i scale-up preduzeća kao prijetnju i konkurenciju, postojeći učesnici na finansijskom tržištu treba da iskoriste mogućnosti koje saradnja donosi.

Fintech sektor obuhvata različite zainteresovanih strana, a u ovoj fazi razvoja to je ipak relativno mali sektor. U tom kontekstu, sektoru je potreban “jedinstven glas” koji bi pomogao njegovoj interakciji sa drugim grupama zainteresovanih strana i vodio kampanje promocije ovog sektora sa

Vladom i regulatorima. Formiranje Nacionalnog Fintech udruženja od strane zainteresovanih strana u Fintech ekosistemu, naročito ICT klastera biće jedan od ključnih mehanizama za ostvarivanje prvog operativnog cilja. Preko Udruženja, Vlada i regulatori mogu uspješnije saradivati sa Fintech sektorom. Takođe, radi jačanja saradnje, razmjene ideja i iskustava i razvoja programa studiranja i sticanja praktičnih vještina Fintech Udruženje može saradivati sa sličnim udruženjima u drugim zemljama. Takvo Udruženje, takođe, može igrati važnu ulogu u pružanju tehničke i menadžerske podrške Fintech startup preduzećima, a takođe bi moglo da bude ključno za omogućavanje finansiranja od strane investitora za svoje preduzetničke članove.

Da bi se preduzetnicima i postojećim učesnicima na finansijskom tržištu omogućilo da dobiju ideje i tehničke informacije za pokretanje rješenja Fintech i digitalnih finansijskih usluga, potrebno je razviti i održavati portal, uspostavljen od strane Fintech udruženja. Portal može da pruži informacije o specifičnim poslovnim modelima Fintech i digitalnih finansijskih usluga, dokumentaciju procesa, uobičajene rizike i izazove, kao i međunarodnu studiju slučaja uspješnih poduhvata koji mogu poslužiti kao inspiracija. Takav portal ubrzava pokretanje Fintech poduhvata ili proizvoda i usluga, i što je još važnije, može smanjiti rizik od neuspješnih poduhvata. Unapređenje okruženja za finansiranje rizičnog kapitala²⁹ u Crnoj Gori, kako bi se obezbijedilo početno finansiranje i finansiranje rasta za Fintech preduzetnike i preduzetnice, biće važan dio ovog cilja. Pored pokretanja Fintech fonda, ili jačanja finansiranja od strane „anđela investitora“ za Fintech preduzetnike, sposobnost Fintech preduzetnika da prikupe sredstva preko platformi za crowd founding (grupno finansiranje) je od ključnog značaja, jer ne samo da im omogućava da u finansiranje uključe prijatelje i porodicu (na formalizovan način), već nudi pojedincima priliku da u ranoj fazi investiraju u uspješne Fintech poduhvate. Za implementaciju strategije, pet grupa zainteresovanih strana će „graditi mostove“ saradnje sa međunarodnim Fintech zajednicama. Takođe, Vlada će raditi sa Fintech ekosistemom kako bi nastavila sa pokretanjem redovnog Fintech Hakatona, koje su CBCG i ICT Cortex i Udruženje banaka organizovali proteklih godina. Hakatoni imaju potencijal da ubrzaju stvaranje Fintech poduhvata od strane domaćih i stranih preduzetnika, a međunarodno podizanje svjesnosti o takvim mogućnostima može skrenuti pažnju na crnogorski Fintech ekosistem. Da bi se pratila efektivnost prethodno navedenog, u narednom periodu će se raditi na daljem unapređenju proizvodnje statističkih podataka odnosno jačanju okvira za razmjenu podataka koji se odnose na digitalne korisnike.

Detaljan akcioni plan za realizaciju OC-1 je razvijen u Akcionom planu Strategije, koji je sastavni dio strategije.

3.3 OC-2 -Jačanje bezbjednosti, unapređenje pravnog i regulatornog okruženja za razvoj Fintech-a i usklađivanje sa najboljim međunarodnim praksama EU

Opterećujuće regulatorno i institucionalno okruženje ometa dinamiku privatnog sektora, kao i domaća i strana ulaganja, posebno za mikro i mala preduzeća. Stoga bi poboljšano poslovno-orijentisano institucionalno i regulatorno okruženje olakšalo razvoj Fintech sektora. Kao dio operativnog cilja, regulatori treba da procijene i riješe specifične regulatorne barijere za razvoj Fintech i digitalnih finansijskih usluga u Crnoj Gori. Ovo je oblast u kojoj moraju bliže saradivati

²⁹ Rizični kapital označava kapital koji se ulaže u startapove, privredna društva u ranoj fazi, inovativna i kreativna privredna društva u nastajanju, u kojima iako postoji veliki rizik, zbog male materijalne imovine koja može poslužiti kao instrument osiguranja (kolateral), imaju visok potencijal rasta. Teško mogu dobiti željeno finansiranje na javnim tržištima kapitala ili putem drugih tradicionalnih oblika financiranja, poput banaka

regulatori i finansijsko tržište, pošto će inovatori i preduzetnici biti svjesni ograničenja sa kojima se suočavaju u razvoju rješenja digitalnih finansijskih usluga. Ovo je takođe prilikada se uskladi crnogorsko regulatorno okruženje sa najboljom međunarodnom praksom, kako bi se omogućilo da se više Fintech rješenja pojavi na tržištu. Manje barijera će podstaći preduzetnike, a naročito preduzetnice, da pokrenu Fintech poduhvate, a njihove napore će dodatno podržani pokretanje konvergentnog regulatornog centra za inovacije i sandbox mehanizama koji rade kao zajednički entitet za sve regulatore. Takav mehanizam omogućava inovatorima, inovatorkama, preduzetnicima i preduzetnicama da ostvare slobodnu interakciju sa regulatorima i testiraju nove proizvode i usluge u kontrolisanom okruženju sa smanjenim regulatornim barijerama i bez potrebe za licenciranjem tokom faze testiranja. Ova inicijativa bi obezbijedila siguran prostor za eksperimentisanje, omogućavajući početnicima da usavrše svoju ponudu i promovišu se bez punog tereta usklađenosti sa propisima. Pored Regulatornog sandbox-a, Komercijalna sandbox platforma mogla bi da omogući saradnju između regulatora, postojećih učesnika i učesnica na finansijskom tržištu i Fintech kompanija, podstičući kulturu inovacija i kontinuirano poboljšanje u finansijskom sektoru. Takva saradnja može biti od koristi potrošačima i malim preduzećima pojavom novih finansijskih proizvoda i usluga, obezbjeđivanjem boljeg pristupa finansijama, što pruža niz daljih koristi za ekonomski rast i prosperitet zemlje.

Regulatori će istražiti kako da se pridruže regionalnim i međunarodnim tijelima, kao što je GFIN, kako bi saradivali i dijelili najbolju praksu na polju unapređenja i regulacije Fintech-a i podržali svoje Fintech institucije da dobiju licencu u zemljama na koje žele da prošire svoje poslovanje. Na sličan način rade sa stranim regulatorima kako bi njihovim Fintech firmama olakšali da prošire svoje poslovanje u Crnoj Gori.

Tabela sa operativnim ciljem 2 i njegovim pokazateljima je data u nastavku:

OC 2- Jačanje bezbjednosti, unapređenje pravnog i regulatornog okruženja, čime se omogućava razvoj Fintech-a i obezbjeđivanje usklađenosti sa najboljim međunarodnim i praksama EU					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.
Propisi koje uređuju finansijsko tržište usklađeni sa EU regulativom	% usklađenosti propisa koje uređuju finansijsko tržište sa EU regulativom	MF, CBCG	-	90	100
Povećani administrativni kapaciteti za procjenu uticaja propisa (RIA)	Broj državnih službenika i službenica obučanih za razvoj RIA	Ministarstvo finansija	35	37	40
Povećanje broja klijenata koji usvajaju digitalne kanale	Broj svih klijenata koji koriste internet plaćanje	CBCG	230.740	299.975	359.970

Smanjen broj pritužbi na finansijske institucije zbog štete potrošačima	Smanjenje broja prigovora na sve finansijske institucije (%)	Savjet za finansijsku stabilnost	0	3	3
---	--	----------------------------------	---	---	---

Da bi se ostvario OC-2, biće neophodno procijeniti i riješiti konkretne regulatorne barijere u okviru prioriternih Fintech podsektora (uključujući paytech and credit, alternativno finansiranje, wealthtech i insurtech, regtech, suptech, itd.). Ovo će uključivati izradu novih zakona ili izmjenu postojećih pravila i propisa, kao i izradu politika i smjernica koje su planirane sa ciljem uklanjanja prepreka razvoju sektora Fintech i digitalnih finansijskih usluga. Tačnije, takva regulatorna intervencija može podrazumijevati izradu zakona koji priznaju elektronski potpis i digitalni „onboarding“, osiguravajući da su takvi zakoni usklađeni sa najboljim EU i međunarodnim praksama. Za razvoj Fintech-a u Crnoj Gori potrebno donijeti i propis koji je usaglašen sa Direktivom EU br, 2022/2554 o digitalnoj otpornosti finansijskog sektora (DORA). Značajno je i usaglašavanje sa EU Digital Identity regulativom, uključujući razvoj beskontaktnih rješenja za elektronsku identifikaciju, elektronski potpis i pristup uslugama.

Davanje pristupa Fintech kompanijama i finansijskim institucijama određenim informacijama kojima upravlja javna uprava može da omogući praktična rješenja za razvoj digitalnih finansijskih usluga. Povećanje svijesti o prednostima digitalnih plaćanja, zajedno s inicijativama Vlade i privatnog sektora za podsticanje digitalnih transakcija i uklanjanje regulatornih prepreka, naročito u podsticanju žena u biznisu, može značajno ubrzati usvajanje digitalnih finansijskih usluga.

Dalje unapređenje pravnog okvira za: digitalnu identifikaciju građana, korišćenje eID-a, korišćenje bankovnog identiteta za otvaranje računa u drugoj finansijskoj instituciji (putem automatizovane razmjene podataka o identitetu, korišćenjem API-ja), od ključnog je značaja za digitalne finansijske usluge. Iz regulatorne perspektive, omogućavanje eksternalizacije video i elektronske identifikacije može se pokazati kao robusnije rešenje za finansijske institucije, kao i isplativije, jer one ne bi morale same da razvijaju i održavaju takav sistem. Pokazalo se da digitalno uključivanje (onboarding) može da podstakne finansijsku inkluziju, posebno za marginalizovane potrošače i mala preduzeća.

Dodatno, potrebne su dalje aktivnosti ka većoj razmjeni podataka za centralizaciju sistema u okviru nadležnih organa za potvrdu identifikacija korisnika, sa ciljem da se svaki korisnik osjeća zaštićeno, te da ima konstantu podršku u ovom dijelu.

Implementacija sedme Direktive EU za sprečavanje pranja novca (AML) u crnogorski zakon će dalje omogućiti jednostavnije otvaranje računa i ukloniti digitalne barijere za pristupanje korisnicima i finansijskim institucijama. Takođe, radiće se na usklađivanju sa najboljim evropskim praksama za primjenu video identifikacije.

Fintech je novi trend u sektoru finansijskih usluga i može da promijeni dinamiku rizika unutar sektora i za preduzeća i za njegove potrošače. Stoga, regulatori moraju da razmotre jačanje svojih procjena regulatornog rizika kako bi se uzeo u obzir razvoj novog Fintech sektora sa ciljem da se osigura da finansijski sistem ostane jak i otporan i da se potrošači i preduzeća ne suočavaju sa štetom koja direktno proističe iz rješenja Fintech i digitalnih finansijskih usluga.

Uobičajena je praksa širom svijeta da regulatori pokreću Centar za inovacije i Regulatorni Sandbox kako bi se olakšala saradnja sa inovatorima u oblasti Fintech-a, i navođenje ovih inovatora kroz

složene regulatorne zahtjeve kao i testiranje novih ideja koje se ne uklapaju u postojeći regulatorni okvir.

Takođe, Vlada će sprovoditi aktivnosti na sajber bezbjednosti, pružajući inovatorima u oblasti Fintech-a sigurnost potrebnu za razvoj digitalnih finansijskih usluga i proizvoda bez izlaganja poslovanja klijenata ili sopstvenog poslovanja prijetnjama. Ova strategija predviđa niz aktivnosti i pratećih mehanizama usmjerenih na izgradnju jake odbrane sajber bezbjednosti na nivou Vlade. S obzirom na to da je Crna Gora već proaktivno razvila Strategiju sajber bezbjednosti, možda će biti potrebno njena revizija u svjetlu razvoja Fintech-a. Štaviše, možda će biti potrebno razmotriti određene zakone, propise i politike kako bi se osiguralo jačanje sajber bezbjednosti. Donijet je Zakon o informacionoj bezbjednosti, koji je usklađen sa novom NIS 2 Direktivom iz oblasti informacione/sajber bezbjednosti. Robusni okvir sajber bezbjednosti, usklađen sa međunarodnim zakonima i standardima, takođe će pružiti sigurnost stranim Fintech preduzetnicima koji žele da uspostave poslovanje u Crnoj Gori ili eksternalizuju rješenja Fintech kompanijama.

Fintech sistemi predstavljaju najatraktivnije mete za sajber kriminalce zbog potencijala za finansijsku dobit. Sajber pretnje se stalno razvijaju, zahtijevajući napredne i prilagodljive bezbjednosne mjere za otkrivanje i reagovanje na nove vrste malvera.

Gartner definiše MDR servis (engl. *MDR – Malware Detection and Response*) kao one koje korisnicima pružaju specijalističke funkcije bezbjednosnog operativnog centra (SOC). Ove funkcije omogućavaju organizacijama da izvrše brzo otkrivanje, analizu, istragu i reagovanje putem ometanja, suzbijanja i neutralisanja prijetnji i napada³⁰. Primjena MDR-a, odnosno detekcije i odgovora na sajber prijetnje i napade, kao usluge u fintech sektoru je strateški imperativ za zaštitu osjetljivih finansijskih podataka, održavanje usklađenosti sa propisima (koji podliježu između ostalih i GDPR regulativi) i zaštitu od sofisticiranih sajber pretnji i napada.

Detaljne aktivnosti za realizaciju OC-2 razvijene su u Akcionom planu Strategije.

3.4 OC 3- Unapređen pristup finansijama i uključivanje grupa i malih preduzeća u Crnoj Gori kojima je pružan ograničen nivo usluga

Tabela sa operativnim ciljem 3 i njegovim pokazateljima je data u nastavku:

OC 3- Unaprijeđen pristup finansijama i uključivanje grupa i malih preduzeća u Crnoj Gori kojima je pružan ograničen nivo usluga					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.
Povećano finansiranje privatnog sektora	Rast kredita privatnom sektoru (%)	CBCG	5.6	6	6
Više održivih Fintech preduzeća	Broj propalih Fintech preduzeća	CBCG	0	3	0
Povećana onlajn plaćanja od strane kompanija za podršku zelenoj ekonomiji	Broj preduzeća koje koriste internet i mobilno plaćanje	CBCG	1.620	2.187	2.843

³⁰ <https://www.gartner.com/reviews/market/managed-detection-and-response>

Međunarodno iskustvo pokazuje da uvećanje bezgotovinskog: a) plaćanja Vlade prema građanima (G2C) i b) plaćanja građana prema Vladi (C2G) dovodi do većeg usvajanja digitalnih finansijskih usluga, pošto potrošači i mala preduzeća stižu povjerenje u ovaj kanal koji je pokrenula Vlada.

Sa druge strane, digitalne finansijske usluge poboljšavaju finansijsku inkluziju uklanjanjem poznatih prepreka koje čine pristup finansijskim uslugama izazovnim za pojedince i preduzeća kojima nije posvećena dovoljna pažnja za pristup finansiranju. Takva inicijativa bi mogla ubrzati prelazak na bezgotovinsku ekonomiju u Crnoj Gori. Bezgotovinska ekonomija nije samo korisna za finansijsku inkluziju, već takođe smanjuje sivu ekonomiju i povećava naplatu poreza od strane Vlade. Strategija, stoga, naglašava značaj saradnje zainteresovanih strane na razvoju strategije za prelazak Crne Gore na bezgotovinsku ekonomiju, ne ugrožavajući pritom određene segmente, kao što su ljudi koji su manje digitalno osviješćeni.

Iako je pretvaranje domaće privrede u bezgotovinsko okruženje atraktivno, podjednako je važno obezbijediti da Crna Gora bude dobro povezana sa međunarodnim platnim sistemima kao što je Jedinstveno područje plaćanja u eurima (SEPA), čija je članica postala 21.11.2024.godine, međunarodnim protokolima plaćanja kao što su BACS i CHAPS i inovativnim pružaocima usluga plaćanja kao što su PayPal, Stripe i slično, tako da građani i preduzeća mogu efikasno da obavljaju prekogranične transakcije, bilo da prodaju robu i usluge, vrše i primaju prekogranična plaćanja, ili kupuju robu i usluge sa međunarodnih onlajn platformi. Takvo usklađivanje sa međunarodnim platnim sistemima će pomoći da se značajno smanje troškovi prekograničnih platnih transakcija, skрати vrijeme i poveća sigurnost takvih transakcija. Prelazak na bezgotovinsku ekonomiju i usklađivanje sa međunarodnim platnim sistemima može zahtijevati izmjene određenih zakona i propisa koji se odnose na plaćanja, ili izradu novih zakona. Propisi kojima se uređuju plaćanja u Crnoj Gori već su usklađeni sa Direktivom EU PSD2, što je odlična polazna tačka za razvoj bezgotovinske ekonomije. Centralna banka će nastaviti da prati evropska dešavanja u vezi sa Direktivom o platnim uslugama i osigurava da regulatorni okvir Crne Gore o platnom prometu bude usklađen sa zakonima EU. Štaviše, crnogorski nadležni organi će pronaći načine da ubrzaju inicijative koje su već u toku za uvođenje instant plaćanja, dok članstvo u pridruživanje SEPA-i treba olakšati prekogranična plaćanja. Pri tome, u daljem razvoju, značajnu ulogu imaju interoperabilne platforme i razvoj institucionalnog okvira za uvođenje standarda interoperabilnosti i standarda za API.

Pristup finansijama i finansijska inkluzija mogu značajno doprinijeti crnogorskoj ekonomiji kroz konkurentnije Fintech okruženje, kreirano da podstiče Fintech preduzetnika iz inostranstva da pokrenu svoja dobro razvijena i dokazana rješenja u Crnoj Gori. Dostupnost stranih direktnih investicija u Fintech sektoru može dodatno unaprijediti konkurentnost, jer se povećanjem broja Fintech poduhvata koji se pokrenu u zemlji povećavaju i strane direktne investicije preduzetnika i investitora iz inostranstva.

Fintech preduzetnici iz inostranstva koji pokreću poslovne modele u Crnoj Gori, mogu domaćim preduzetnicima dati podsticaj i samopouzdanje koji su im potrebni za pokretanje sličnih Fintech poduhvata u zemlji. Ovakav potez može značajno ubrzati razvoj Fintech sektora i brojne koristi koje on donosi građanima i preduzećima.

Nasuprot tome, razvoj Fintech tržišta će lokalnim Fintech preduzetnicima dati samopouzdanje koje im je potrebno za pokretanje projekata pri čemu neće biti ograničeni veličinom tržišta. Bez takvog izvoznog okruženja, lokalni preduzetnici i preduzetnice bi mogli biti obeshrabreni kad je riječ o pokretanju Fintech poduhvata u Crnoj Gori, shvatajući ograničeni potencijal za širenje poslovanja.

Takva izvozna šema bi osigurala da se Fintech preduzetnički poduhvati i vještine zadrže u Crnoj Gori.

Pored toga, strategija sadrži niz aktivnosti u pravcu razvoja mehanizama koji će omogućiti isplativa trgovinska plaćanja za e-trgovinu, ubrzanje rješenja za instant plaćanja, olakšavanje ekonomskog razvoja i smanjenje sive ekonomije.

Za podršku ubrzanom razvoju startupova/MSP u Fintech-u biće predložen konkretan program sa podsticajima, koji su opisani u OC-1.

Takođe, digitalna transformacija će omogućiti postojećim učesnicima i učesnicama na finansijskom tržištu da podstaknu podizanje nivoa pristupa finansiranju i finansijske inkluzije. Potrošači i preduzeća dobijaju bolje i isplativije finansijske usluge i proizvode, kao i bolje korisničko iskustvo. Javno-privatna partnerstva za implementaciju Fintech-a u cilju brže digitalizacije biće jedan od prioriteta za poboljšanje državnih usluga građanima i građankama i uklanjanje administrativnih barijera.

Detaljne aktivnosti za realizaciju OC-3 razvijene su u Akcionom planu Strategije.

OC-4 Unapređenje digitalne finansijske pismenosti uz podršku zelenoj ekonomiji i razvoj Fintech vještina i kapaciteta

Tabela sa operativnim ciljem 4 i njegovim pokazateljima je data u nastavku:

OC-4 Unapređenje digitalne finansijske pismenosti i razvoj Fintech vještina i kapaciteta					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost t 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.
Veći broj organizatora obrazovanja specijalizovanih za Fintech obuku	Broj organizatora obrazovanja koji pružaju specijalizovanu Fintech obuku	Ministarstvo prosvjete	0	2	3
Povećana finansijska inkluzija	% građana koji nemaju bankovni ili račun za elektronsko plaćanje	CBCG, Ministarstvo finansija	15,7	12	8
Veći broj edukativnih programa za finansiranje startup projekata	Broj startup preduzeća / timova koji su adaptirali nova znanja i sposobnosti	Naučno-tehnološki park		20	50

Fintech i digitalne finansijske usluge su disciplina koja se brzo razvija i postaje sve složenija s obzirom na nivo inovacija koji dolazi u finansijski sektor. Regulatori i Vlada moraju biti u stanju da budu u toku sa takvim razvojem događaja, i stoga su obuka i izgradnja kapaciteta ključni uslovi. Takve vještine su od suštinskog značaja za procjenu uticaja i kreiranje regulatornih i strategija politike za ublažavanje bilo kakvog štetnog uticaja koji Fintech može donijeti. Vladin Savjet za konkurentnost, čiji su članovi i predstavnici poslovnih udruženja, kao i Savjet za finansijsku

stabilnost imaće krucijalnu ulogu u izgradnji vještina i kapaciteta za Fintech i digitalne finansijske usluge u okviru Vlade i regulatora. Takođe, Vladini programi za podršku startup preduzećima i preduzetništvu biće više posvećeni pružanju podrške procesu mentorstva za startup preduzeća, naročito preduzeća čija su većinski vlasnici žene.

Promocija finansijske pismenosti među potrošačima i preduzećima i razvoj tehnoloških vještina za Fintech ekosistem, dodatno će doprinijeti razvoju digitalnih finansijskih usluga i Fintech sektora u Crnoj Gori. Inicijative za unapređenje digitalne finansijske pismenosti biće podržane nizom aktivnosti uključujući: a) razvoj onlajn portala na koji klijenti i preduzeća mogu da se uključe kako bi saznali više o digitalnim finansijskim uslugama; b) razvoj onlajn mobilne aplikacije koja pomaže ljudima i preduzećima da nauče o novcu i upravljaju svojim finansijama; c) usluge poslovnog posredovanja za usmjeravanje starijih (i manje tehnički obrazovanih) odraslih o korišćenju digitalnih finansijskih usluga; d) edukaciju mladih o digitalnim finansijskim uslugama i Fintech proizvodima – kroz inicijative koje finansiraju privatne kompanije ili pomoću volontera; e) centre za finansijsku pismenost u filijalama koje osnivaju institucije. Dostupnost specijalizovanih vještina ključna je za razvoj Fintech sektora i digitalnih finansijskih usluga. Prema tome, strategija mora da uzme u obzir vještine i izgradnju kapaciteta kako bi obezbijedila da se rastuća tražnja za specijalizovanim vještinama zadovolji sve većom ponudom.

Strategija uključuje sprovođenje procjene nedostataka vještina u oblasti digitalnih finansijskih usluga širom Fintech ekosistema i u okviru finansijskih institucija. Pored toga, predviđeni su specifični mehanizmi pomoću kojih će Vlada da podrži razvoj Fintech vještina i kapaciteta na strani ponude (u svijetlu veće tražnje domaćih firmi, stranih preduzetnika koji pokreću poslovanje u Crnoj Gori, kao i lokalnih firmi za eksternalizaciju) i unaprijedi digitalnu finansijsku pismenost na strani tražnje. Mladi i žene treba da dobiju veću pažnju u smislu razvoja digitalne finansijske pismenosti kroz odgovarajuće obrazovne programe. Štaviše, treba osmisliti i isporučiti odgovarajuće programe obuke kako bi se osnažili inovatori i startup preduzeća da iznesu više digitalnih finansijskih usluga na tržište. Programi digitalnih vještina treba da sadrže i teorijske i praktične komponente, pokrivajući širok spektar tema kao što su i blockchain i decentralizovane finansije, digitalna plaćanja, vještačka inteligencija, alternativno finansiranje, tehnologije osiguranja, wealthtech, regtech, sajber bezbjednost, Fintech poslovni modeli i njihova usklađenost sa propisima. Cilj ovakvih programa je osnaživanje učesnika sa znanjem i vještinama neophodnim za uspjeh u Fintech industriji, čime se podstiče veća inovativnost i konkurentnost.

Na strani tražnje, Vladini programi moraju da pokriju teme kao što su različiti oblici pristupa finansijama dostupnim potrošačima i malim preduzećima, finansijsko planiranje ličnih biznisa i malih preduzeća, kao i digitalne finansijske usluge i koristi koje one donose. Takođe, treba da obuhvate i edukaciju o negativnim stranama, poput opasnosti od prevara prilikom elektronskih plaćanja. Programi moraju imati za cilj povećanje nivoa finansijske uključenosti i smanjenje digitalnog jaza.

Detaljne aktivnosti za realizaciju OC-4 razvijene su u Akcionom planu Strategije u Prilogu.

IV FINANSIRANJE

Finansiranje aktivnosti planiranih realizacijom Akcionog plana za period 2025-2029. za postizanje operativnih ciljeva Fintech strategije zavisice od godišnjeg Zakona o budžetu Crne Gore, budžeta Centralne banke, fondova EU i drugih izvora finansiranja. U slučajevima gdje je prikladno, i za inicijative koje podrazumijevaju međusektorsku implementaciju, finansiranje će nadgledati Koordinaciono tijelo koje će biti uspostavljeno. U drugim slučajevima, gdje su sredstva za finansiranje aktivnosti predviđena u budžetu nadležnih linijskih ministarstava, regulatora i drugih institucija, oni će biti nadležni za finansiranje, dok će za aktivnosti koje finansira privatni sektor, biće implementirane od strane tog sektora (poslovna udruženja, finansijske institucije itd). Detaljni akcioni plan dat u Aneksu naglašava potrebu za finansiranjem za svaku od stavki, kao i instituciju odgovornu za njegovu implementaciju, a time i kontrolu budžeta.

Ukupna sredstva predviđena za realizaciju Fintech strategije do kraja 2029. godine iznosiće oko 39,45 miliona eura i biće obezbijedena iz kredita RBCG za podršku fintech kompanijama, privatnog sektora (poslovnih banaka itd) i budžeta Crne Gore, za podršku inovacijama i digitalizaciji. Finansijska sredstva predviđena za realizaciju Fintech strategije u periodu 2025 - 2026. iznose oko 26 miliona eura (iz budžeta CBCG, RBCG, donatora, privatnog sektora i državnog budžeta) i biće planirana u okviru budžeta nosilaca aktivnosti. Budući da se akcioni plan odnosi na period od 2 fiskalne godine, raspored finansiranja po operativnim ciljevima strategije u 2025. i 2026. godini je sljedeći:

- OPERATIVNI CILJ 1: 24,11 miliona eura. Ovdje su ključni izvor finansiranja krediti RBCG, dok je oko 1/5 finansiranja obezbijedjena iz budžeta Crne Gore, kroz Program za unapređenje konkurentnosti privrede Ministarstva ekonomskog razvoja, projekte Ministarstva prosvete, nauke i inovacije, Fonda za inovacije, privatnih izvora i donatora.
- OPERATIVNI CILJ 2: 1,14 miliona eura. Ovdje su ključni izvori finansiranja budžet Crne Gore, donatori, CBCG i KTK.
- OPERATIVNI CILJ 3: 202.000 eura. U realizaciji ovog cilja, ključni izvori finansiranja su budžet Crne Gore, donatori, privatni sektor, CBCG.
- OPERATIVNI CILJ 4: 200.000 eura. U realizaciji ovog operativnog cilja, glavni izvori će biti budžet Crne Gore, CBCG, donatori i privatni sektor (udruženja i finansijske institucije).

V PRAĆENJE, IZVJEŠTAVANJE I EVALUACIJA

Monitoringom će se obezbijediti redovno prikupljanje i analiza podataka o ostvarivanju ciljeva i rezultata tokom realizacije aktivnosti. Konkretno, fokus će biti na Akcionom planu i realizaciji godišnjih aktivnosti predviđenih planom.

Vlada će koordinisati implementaciju, pratiti napredak i odobravati kvartalne i godišnje izvještaje o napretku u postizanju operativnih ciljeva navedenih u ovoj Strategiji, a Ministarstvo finansija će pružiti administrativnu podršku za implementaciju Fintech strategije. Pored toga, Vlada će formirati Koordinaciono tijelo, koje će se sastojati od predstavnika zainteresovanih strana, po potrebi formirati i radne grupe, koje će radi na implementaciji, praćenju i procesu izvještavanja u vezi sa Strategijom. Konkretnije, Koordinaciono tijelo će pored predstavnika Ministarstva finansija, činiti predstavnici Ministarstva prosvjete, nauke i inovacija, Fonda za inovacije, Razvojne banke Crne Gore (RBCG),

Ministarstva ekonomije, Ministarstva javne uprave, ostali članovi Savjeta za finansijsku stabilnost, tj. predstavnici CBCG, Agencije za nadzor osiguranja, Komisije za tržište kapitala, kao i predstavnici Fintech udruženja i Privredne komore Crne Gore (PKCG).

Institucije identifikovane kroz Strategiju i kroz Akcioni plan će pratiti pojedinačne ciljeve i povezane indikatore. Institucije zadužene za sprovođenje aktivnosti iz Fintech strategije dostavljaju Ministarstvu finansija podatke o nivou realizovanih aktivnosti iz Akcionog plana za prethodnu godinu, do kraja prvog kvartala tekuće godine.

Ministarstvo finansija, u saradnji sa Koordinacionim tijelom Fintech strategije, može, po potrebi, pored godišnjih izvještaja, da priprema kvartalne izvještaje i periodične informacije o realizaciji Strategije i Akcionog plana. Izvještaje će odobravati Koordinaciono tijelo, prije nego što ih odobri Vlada Crne Gore. Konačni godišnji izvještaji će biti objavljeni na sajtu Vlade.

U okviru implementacije Strategije, praćenje aktivnosti će zahtijevati redovno prikupljanje i analizu podataka o ostvarenju ciljeva i rezultata tokom perioda realizacije. S tim u vezi, zainteresovane strane će biti u obavezi da Ministarstvu finansija dostave blagovremene i tačne informacije. Poseban fokus će biti na Akcionom planu, a Izvještaj o praćenju realizacije aktivnosti baviće se indikatorima rezultata/ indikatorima učinka, ukoliko takvi podaci budu dostupni za izvještajni period.

Ocjenu Fintech strategije će sprovesti eksterni nezavisni evaluatori. U skladu sa prirodom dinamike implementacije i stepenom ostvarenosti postavljenih ciljeva, evaluacija se može izvršiti nakon 2029. godine. Nalazi evaluacije će biti dio završnog izvještaja o implementaciji Strategije i Akcionog plana. Evaluacija će se prvenstveno fokusirati na indikatore rezultata i učinka. Sredstva za evaluaciju će biti obezbijedena iz donatorskih sredstava, tokom 2029. godine.

VI INFORMACIJE ZA JAVNOST O CILJEVIMA I OČEKIVANIM EFEKTIMA STRATEGIJE U SKLADU SA KOMUNIKACIONOM STRATEGIJOM VLADE

Komunikacija o politikama omogućava svim akterima kao i javnosti da razumiju cikluse politike, postavljene ciljeve i planirane rezultate.

Efikan komunikacioni sistem za praćenje politike predstavlja važan element za stvaranje neophodnih instrumenata za praćenje sprovođenja politike i evaluaciju postignutih efekata tokom svih godina implementacije Fintech strategije. Naime, kako bi se osigurali uslovi za efikasnu i djelotvornu implementaciju Strategije, proces komuniciranja politika ključnih aktera svih sektora, naučne zajednice i cjelokupne javnosti je od strateškog značaja, naročito imajući u vidu ulogu i značaj koordinacije implementacije politike.

Imajući u vidu najbolje prakse, komunikacioni proces bi trebalo da bude zasnovan na pružanju potrebnih, korisnih informacija koje će biti usmjerene tako da budu javno dostupne, kreiraju akciju, pomažu u rješavanju problema, podižu svijest o važnosti razvoja Fintech-a u pogledu smanjenja troškova, veće efikasnosti i sigurnosti. Kako bi se obezbijedili uslovi za efikasnu i djelotvornu implementaciju Strategije, od strateškog značaja je da postoji proces komunikacije o politikama od strane ključnih aktera u svim sektorima, pet grupa zainteresovanih strana kao i šire javnosti. Komunikacija o politikama omogućava svim akterima i javnosti da razumiju cikluse politika, postavljene ciljeve kao i planirane rezultate, ali i da osiguraju korišćenje svih resursa, uključujući i

medije. U tom kontekstu, Ministarstvo finansija/Koordinaciono tijelo za Fintech/Savjet za finansijsku stabilnost će nastojati da koriste dostupne i nove mehanizme kako bi se osiguralo potpuno razumijevanje i prihvatanje politika na svim nivoima, kako postojećih tako i budućih korisnika politika. Da bi implementacija Fintech strategije bila uspješna, potrebno je da se uključe i da aktivno učestvuju svih pet grupa zainteresovanih strana: vlada, regulatori, postojeći učesnici na finansijskom tržištu, preduzetnici i obrazovne institucije.

Strategiju će objaviti Vlada Crne Gore i Ministarstvo finansija, na svojoj internet stranici, kao i Centralna banka Crne Gore i ostali finansijski regulatori u zemlji. Godišnji izvještaji o realizaciji će biti objavljivani na internet stranicama.

Praksa je da su osnovne komunikacione aktivnosti uglavnom usmjerene na tri ključna kanala: odnose sa medijima, društvene mreže (npr. Facebook i Instagram stranica Ministarstva) i službenu internet stranicu institucije. U cilju podizanja svijesti javnosti i povećanja razumijevanja potreba i koristi koje društvo ima od razvoja Fintech, Strategijom je utvrđena potreba za uspostavljanjem Koordinacionog tijela koji će definišati sprovođenje komunikacionih kampanja u oblasti digitalne transformacije i praćenja učinka. Na taj način će započeti procesi biti komunicirani kroz tzv. „krovnu“ komunikacionu kampanju koja bi identifikovala različite promotivne i komunikacione kanale i aktivnosti.

PRIOLOG 1- AKCIONI PLAN

Za implementaciju Strategije finansijskih tehnologija (Fintech) Crne Gore 2025 – 2026

OPŠTI CILJ

Bolji pristup finansijama, jačanje finansijske stabilnosti za ubrzanji ekonomski rast i održivi razvoj					
Uticao	Indikator uticaja	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.
Povećanje bruto dodate vrijednosti finansijskih i osiguravajućih djelatnosti	Bruto dodata vrijednost u finansijskim i osiguravajućim djelatnostima (u hilj. EUR, stalne cijene)	Monstat	203.263 ³¹	240.634	293.335
Povećan broj transakcionih ³² računa	Broj klijenata koji koriste transakcione račune	CBCG	1.154.241	1.200.160	1.224. 212
Povećanje kupovne moći	Rast realnih zarada (%)	Monstat	2,4	3,0	2,9

³¹ Podaci su za 2022

³² Transakcioni račun je vrsta računa za plaćanje koji otvaraju i vode banke i druge kreditne institucije koje pružaju platne usluge, ogranak kreditne institucije iz treće zemlje sa sjedištem u Crnoj Gori i Centralna banka na ime jednog ili više korisnika platnih usluga za izvršavanje platne transakcije i za druge namjene.

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

OPERATIVNI CILJ 1		OC 1- Stvaranje živog i stimulativnog Fintech ekosistema u Crnoj Gori					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.		Ciljana vrijednost do 2029.	
Otvaranje finansijskih kompanija zbog razvoja Fintech-a	Broj kompanija u finansijskom sektoru i sektoru osiguranja i praćenje dodatnog broja licenciranih Fintech firmi	Monstat	240	248		255	
Unaprijeđen institucionalni okvir za e-plaćanje	Broj kompanija koje su primijenile PSD2	CBCG	0	Najmanje 1 kompanija sa primijenjenom PSD2		Najmanje 3 kompanije sa primijenjenom PSD2	
Poboljšan pristup grantovima i šemama finansiranja	Broj Fintech projekata podržanih kroz Vladine grantove i šeme finansiranja	CBCG, Fond za inovacije CG, MER, RBCG	4	7		10	
Povećane SDI u finansijskom sektoru	SDI u domaće kompanije i banke (% BDP)	CBCG	1.4	2.0		2.5	
Aktivnosti		Indikator rezultata	Odgovorne institucije	Datum početka	Datum završetka	Sredstva 2025-2026 u eurima	Izvor sredstava
<i>Podcilj #1.1: Okvir upravljanja suglasan da implementira Fintech strategiju na koordinisan i efikasan način, osiguravajući da se ciljevi i rezultati ostvare</i>							
1.1.1	Uspostaviti održiv okvir upravljanja koji usmjerava i nadgleda implementaciju, preispituje napredak i djelotvornost inicijativa	<p>Pokazatelj rezultata: Uspostavljen je funkcionalan okvir upravljanja za Fintech</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: Nije postojao okvir</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: Djelimično uspostavljen i funkcionalan održiv okvir upravljanja za Fintech</p>	MF	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	30.000	Budžet Crne Gore, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

Podcilj # 1.2 Vlada procjenjuje, finansira, razvija i podiže svjesnost o odgovarajućim programima podrške za ubrzanje razvoja Fintech-a u Crnoj Gori i redovno preispituje efikasnost takvih programa							
1.2.1	Unaprijediti i dalje implementirati postojeće programe podrške preduzetništvu (razvoj startup preduzeća za žene u biznisu, razvoj startup preduzeća, mentorstvo, kolaborativni grantovi za inovacije, subvencionisani investicioni krediti za startup preduzeća, itd.)	<p>Pokazatelj rezultata: Broj programa koji su promijenjeni radi usklađivanja sa Fintech strategijom</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: 5 Programa 2 kreditne linije</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: 2 Programa i 2 kreditne linije/od čega jedna za žene u biznisu u skladu sa Fintech strategijom. Fintech inkubator u pripremi.</p>	MPNI MER Fond za inovacije Naučno-tehnološki park RBCG	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	4 miliona za subvencije; 20 miliona za kredite (od čega 2 miliona za žene u biznisu)	Budžet Crne Gore, IRF CG
1.2.2	Razvoj akcionog plana implementacije projekta „We Finance Code“ u Crnoj Gori, koji je usmjeren da podrži rodnu ravnopravnost i ekonomsko osnaživanje žena kroz unapređenje pristupa finansijama za mikro, mala i srednja preduzeća kojima rukovode žene (WMSMEs)	<p>Pokazatelj rezultata: Izrađen akcioni plan</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: Ne postoji akcioni plan implementacije projekta „We Finance Code“ u Crnoj Gori</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>Razvijen akcioni plan implementacije</p>	CBCG	Prvi kvartal 2025	Četvrti kvartal 2025	-	/

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		projekta „We Finance Code“ u Crnoj Gori koji uključuje pravce i obim implementacije Koda odnosno identifikaciju ključnih aktera, definisanje ciljeva i mjera, izradu nacionalnog „dashboard-a“, praćenje i evaluaciju rezultata					
1.2.3	Razviti nove programe prilagođene da tehnički podrže specifične potrebe Fintech preduzetnika i preduzetnica i startapova, što podrazumijeva i definisanje Fintech-a kao jednog od ključnih tematskih prioriteta u okviru implementacije programa predakceleracije „BoostMeUp“	<p>Broj Fintech firmi koje implementiraju prilagođene programe za Fintech preduzetništvo i predakcelerator</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: 0</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: 2</p>	Tehnopolis	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	23.500	Budžet Crne Gore, Donatori
1.2.4	Razviti podsticaje za privlačenje Fintech investitora iz inostranstva i podstaći lokalne Fintech stručnjake da eksternalizuju usluge i izvoze Fintech proizvode na međunarodnom nivou.	<p>Pokazatelj rezultata: Broj novih programa za strane investitore i investitorke</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: 0</p>	MF Agencija za investicije	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	10.000	Budžet Crne Gore, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		Ciljana vrijednost do 2026. godine: 1					
1.2.5	Informativne kampanje na lokalnom i međunarodnom nivou o programima Vlade za podsticanje razvoja Fintech sektora.	<p>Pokazatelj rezultata: Broj promotivnih događaja Broj objava na stranicama Vlade koje se odnose na programe</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: 4 događaja Najmanje 3 objave na stranicama Vlade</p>	MF Agencija za investicije Fond za inovacije Crne Gore	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	10.000	Budžet Crne Gore, Donatori
<i>Podcilj # 1.3: Razvoj Fintech udruženja sa ciljem promocije i razvoja Fintech sektora</i>							
1.3.1	Osnivanje Fintech udruženja, koje će djelovati kao „Glas Fintech sektora“, i podsticati unapređenje međunarodne saradnje, bolje razumijevanje potreba sektora i zastupati potrebe fintech zajednice .	<p>Pokazatelj rezultata: Fintech udruženje formalno osnovano</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: Nije postojalo Fintech udruženje</p>	Fintech udruženje	Drugi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	5.000	Članovi Fintech udruženja, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		<p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: Relativno operativno Fintech udruženje Ojačana saradnja između platnih institucija i banaka Uspostavljena saradnja sa Fintech udruženjima iz drugih država, radi razmjene iskustva i implementacije najboljih praksi</p>					
1.3.2	Razvijanje onlajn portala u cilju pružanja podrške pokretanju i širenju Fintech poduhvata	<p>Pokazatelj rezultata: -Razvijen portal -Broj posjetilaca portala</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: Nije postojao portal</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: -Djelimično razvijen portal -Najmanje 50 posjetilaca mjesečno</p>	Fintech udruženje	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	30.000 (od čega 10% za rubriku na portalu za preduzetnic e)	Članovi Fintech udruženja, Donatori
<p><i>Podcilj # 1.4: Poboľšati okruženje za finansiranje rizičnog kapitala u Crnoj Gori, tako da Fintech preduzetnici mogu pristupiti neophodnim sredstvima</i></p>							
1.4.1	Sprovesti analizu za pronalaženje načina za unapređenje sektora rizičnog kapitala u Crnoj Gori (uključujući sektor „anđeoskog investiranja“) kako bi se	<p>Pokazatelj rezultata: Analiza sprovedena</p>	Fintech udruženje, Poslovna udruženja	Drugi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	20.000	Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

	Fintech preduzetnicima pružilo više mogućnosti za pristup početnom kapitalu i kapitalu za rast	<p>Broj „anđela investitora“ povećan</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: -Nije postojala analiza -Nula „anđela investitora“</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: Analiza za unapređenje sektora rizičnog kapitala sprovedena Najmanje 1 „anđeo investitor/ka“</p>					
1.4.2	Usvajanje pravnog i regulatornog okvira za grupno finansiranje	<p>Pokazatelji rezultata: - Pravni i regulatorni okvir za grupno finansiranje -Broj dostupnih platformi za grupno finansiranje</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: - Pravni i regulatorni okvir za grupno finansiranje nije razvijen - Nema dostupnih platformi za grupno finansiranje</p>	MF, KTK, CBCG, MER	Četvrti kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	10.000	Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		Ciljana vrijednost do 2026. godine: Pravni i regulatorni okvir za grupno finansiranje u razvoju					
OPERATIVNI CILJ 2		Unapređen pristup finansijama i uključivanje grupa i malih preduzeća u Crnoj Gori kojima je pružan ograničen nivo usluga					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.		Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.	
Propisi koji uređuju finansijsko tržište usklađeni sa EU regulativom	% uskladenosti propisa koji uređuju finansijsko tržište sa EU regulativom	MF, CBCG	-		90	100	
Povećani administrativni kapaciteti za procjenu uticaja propisa (RIA)	Broj državnih službenika i službenica obučenih za razvoj RIA	MF	35		37	40	
Povećanje broja klijenata koji usvajaju digitalne kanale	Broj svih klijenata koji koriste internet plaćanje	CBCG	230.740		299.975	359.970	
Smanjen broj pritužbi na finansijske institucije zbog štete potrošačima	Smanjenje broja prigovora na sve finansijske institucije (%)	Savjet za finansijsku stabilnost	0		3	3	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Odgovorne institucije	Datum početka	Datum završetka	Sredstva 2025-2026. u eurima	Izvor sredstava	
<i>Podcilj #2.1: Procjena i rješavanje specifičnih regulatornih barijera za razvoj Fintech i digitalnih finansijskih usluga</i>							
2.1.1.	Koordinacija i sprovođenje sveobuhvatne analize za identifikaciju i rješavanje svih zakonskih i regulatornih barijera koje ometaju razvoj finansijskih usluga u Crnoj Gori.	Pokazatelji rezultata: Broj identifikovanih i uklonjenih regulatornih barijera	MF MJU Regulatori	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	25.000	CBCG, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		<p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: Uklonjeno najmanje 20% identifikovanih barijera</p>					
2.1.2	<p>Izrada zakona, propisa, politika i smjernica sa ciljem uklanjanja barijera i omogućavanja razvoja Fintech-a i digitalni onboarding, osiguravajući da su takvi zakoni usklađeni sa najboljim praksama EU (npr. EU Direktivom EU br, 2022/2554- DORA) i međunarodne zajednice</p>	<p>Pokazatelji rezultata: Broj novih zakona, propisa, politika i smjernica za podršku Fintech-u</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: Usvojena najmanje 2 nova zakona i podzakonska akta sa ciljem podrške razvoju Fintech-a</p>	<p>MF MJU Regulatori</p>	<p>Drugi kvartal 2025.</p>	<p>Četvrti kvartal 2026.</p>	<p>20.000</p>	<p>CBCG, Donatori</p>
<p><i>Podcilj #2.2: Regulatori pokreću zajednički (za sve finansijske regulatore Regulatorni Fintech HUB za pružanje smjernica i omogućavanje testiranja inovativnih Fintech rješenja</i></p>							
2.2.1	<p>Osnivanje zajedničkog Regulatornog HUB-a, kao prve faze u pravcu uspostavljanja Sandbox-a za olakšavanje inovacija, eksperimentisanja, pokretanja i tržišnog testiranja inovativnih digitalnih finansijskih usluga koje se ne uklapaju u postojeću regulativu.</p>	<p>Pokazatelji rezultata: Broj Fintech kompanija koje su se obratile Regulatornom Fintech HUB-u</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine:</p>	<p>Savjet za finansijsku stabilnost</p>	<p>Prvi kvartal 2025.</p>	<p>Četvrti kvartal 2026.</p>	<p>50.000</p>	<p>Regulatori Donatori</p>

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		/					
		Ciljana vrijednost do 2026. godine: Najmanje 20 firmi koje prolaze kroz Regulatorni Fintech HUB					
2.2.2	Izmijeniti zakone i propise o finansijskom tržištu, tako da podstiču inovacije i testiranje novih Fintech ideja na bezbjedan način (bezbjednost za potrošače i finansijski sistem).	<p>Pokazatelj rezultata: Broj izmijenjenih zakona, propisa u cilju podrške Fintech-u</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: Izmijenjena najmanje 1zakon i podzakonska akta sa ciljem podrške razvoju Fintech-a</p>	MF Regulatori	Drugi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	10.000	CBCG, Donatori
<i>Podcilj # 2.3: Jačanje procjena regulatornog rizika treba da uzme u obzir razvoj Fintech sektora</i>							
2.3.1	Sprovođenje obuka i redovne vježbe za regulatore radi jačanja procjene rizika da bi se razumjelo i riješilo pitanje kako podsticanje razvoja Fintech sektora utiče na rizike za potrošače i finansijski sektor i kako regulatori odgovaraju na takve izloženosti riziku.	<p>Pokazatelj rezultata: -Broj obuka -Broj učesnika i učesnica obuka</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p>	Regulatori/ Savjet za finansijsku stabilnost	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	40.000	Regulatori, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		-Najmanje 5 obuka godišnje -Najmanje 1 sprovedena procjena rizika					
<i>Podcilj # 2.4: Jačanje odbrane sajber bezbjednosti kako bi se inovatori uvjerali da samopouzdanost razvijaju digitalne finansijske usluge</i>							
2.4.1	Jačanje sajber bezbjednost i odbrane od prevara u finansijskom sistemu u svijetlu novih digitalnih finansijskih rješenja koja se pojavljuju u sektoru.	<p>Pokazatelj rezultata: - Broj sprovedenih pregleda bezbjednosti i odbrana od prevara u finansijskom sistemu</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>-Sproveden najmanje jedan pregled na kvartalnom nivou</p>	MJU CBCG Savjet za finansijsku stabilnost	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	Nisu potrebna dodatna sredstva	/
2.4.2	Uspostavljanje specijalizovanog servisa "detekcije i odgovora na sajber napade i prijetnje na polju fintech-a u okviru državne uprave	<p>Pokazatelj rezultata: - identifikovani, kategorizovani fintech IT sistemi u okviru državne uprave - penetraciona testiranja fintech IT sisteme - kontinuirani sajber monitoring fintech IT sistema - izvještaji o prijetnjama sa preporukama za</p>	MJU	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	1.000.000	Budžet Crne Gore

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		<p>prevazilaženje istih po fintech IT sisteme</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <ul style="list-style-type: none"> - U pripremi registar IT fintech sistema koji se ažurira na polugodišnjoj osnovi - Redovna penetraciona testiranja na polugodišnjem periodu - Kvartalni izvještaji o prijetnjama sa preporukama za prevazilaženje istih po fintech IT sisteme 				
OPERATIVNI CILJ 3		Jačanje pristupa finansijama i uključivanje grupa i malih preduzeća u Crnoj Gori kojima je pružan ograničen nivo usluga				
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.	
Povećano finansiranje privatnog sektora	Rast kredita privatnom sektoru (%)	CBCG	5,6	6	6	
Više održivih Fintech preduzeća	Broj propalih Fintech firmi	CBCG Poreska uprava	0	3	0	
Povećana onlajn plaćanja od strane kompanija za podršku zelenoj ekonomiji	Broj kompanija koje koriste internet i mobilno plaćanje	CBCG	1.620	2.187	2.843	
Aktivnosti	Indikator rezultata	Odgovorne institucije	Datum početka	Datum završetka	Sredstva 2025-2026. u eurima	Izvor sredstava

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

Podcilj # 3.1: Ubrzati prelazak na bezgotovinsku ekonomiju u Crnoj Gori

3.1.1	Ubrzanje digitalnih plaćanja Vlade prema građanima i građankama (G2C) što bi moglo da podstakne veće usvajanje digitalnih finansijskih usluga i poboljša finansijsku inkluziju pojedinaca i malih preduzeća.	<p>Pokazatelj rezultata: -Povećanje digitalnih plaćanja G2C</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: Postoji elektronsko plaćanje taksi, naknada i ostalih obaveza za usluge koje pružaju državni organi</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>- Povećanje digitalnih plaćanja G2C za 8% na godišnjem nivou - Povećanje digitalnih plaćanja C2G za 4% na godišnjem nivou</p>	MF MJU CBCG	Četvrti kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	18.000	Budžet Crne Gore, CBCG, Finansijske institucije
3.1.2	Ubrzanje digitalnih plaćanja građana i građanki prema Vladi (C2B), što bi moglo da podstakne veće usvajanje digitalnih finansijskih usluga i poboljša finansijsku inkluziju pojedinaca i malih preduzeća.	<p>Pokazatelj rezultata: -Povećanje digitalnih plaćanja C2G</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>- Povećanje digitalnih plaćanja C2B za 3% na godišnjem nivou</p>	MF MJU CBCG	Četvrti kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	17.000	Budžet Crne Gore, CBCG, Finansijske institucije

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

3.1.3	Ubrzanje evaluacije i razvoj sistema instant plaćanja i gdje je moguće, ubrzati njegovo pokretanje i dostupnost potrošačima i preduzećima.	<p>Pokazatelj rezultata: -Broj evaluacionih izvještaja</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: -Najmanje 1 evaluacioni izvještaj o sistemu instant plaćanja</p>	CBCG Poslovna udruženja	Prvi kvartal 2025.	Drugi kvartal 2026.	30.000	CBCG Poslovna udruženja
3.1.4	Ubrzanje pripreme tržišta (pružalaca platnih usluga – kreditnih institucija) za prijem u Jedinствeno područje plaćanja u eurima (SEPA), što će obezbijediti smanjene troškove transakcije, a pritom povećati brzinu digitalnih plaćanja i rezultirati povećanjem nivoa finansijske inkluzije u elektronska plaćanja.	<p>Pokazatelj rezultata: -članstvo u SEPA-i</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: -Pridruživanje banaka SEPA platnoj šemi tokom 2025. godine</p>	CBCG	Drugi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	20.000	CBCG, Finansijske institucije
3.1.5	Definisanje Strategije za bezgotovinsku ekonomiju u cilju promocije Fintech-a i eliminisanja sive ekonomije kroz alternativne digitalne kanale	<p>Pokazatelj rezultata: - Pripremljena Strategija za bezgotovinsku ekonomiju - povećan broj klijenata koji koriste digitalne transakcije</p>	MF CBCG Poslovna udruženja	Drugi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	33.000	Budžet Crne Gore, CBCG, Finansijske institucije, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		<p>Polazna vrijednost 2023. godine: Nije postojala Strategija za bezgotovinsku ekonomiju</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine: - Pripremljena Strategija za bezgotovinsku ekonomiju - Broj klijenata koji koriste digitalne transakciju povećan za 10%</p>					
<p><i>Podcilj # 3.2: Razviti mehanizme za omogućavanje isplativih trgovinskih plaćanja za e-trgovinu, koji će doprinijeti ekonomskom razvoju i smanjenju sive ekonomije</i></p>							
3.2.1	<p>Analiza efikasnosti potrebe izmjena propisa o platnom prometu, uvedenih radi usklađivanja sa Direktivama EU PSD2/3, u cilju procjene učinkovitosti uvođenja novih domaćih i stranih firmi za plaćanje koje trgovcima pružaju isplative načine elektronskih plaćanja.</p>	<p>Pokazatelj rezultata: - Broj analiza % povećanja elektronskih plaćanja</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: /</p> <p>- Ciljana vrijednost do 2026. godine: -Sprovedena najmanje jedna analiza rezultata primjene zakona zasnovanog na PSD2. Povećana elektronska plaćanja za 15% na godišnjem nivou.</p>	MF CBCG	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	20.000	CBCG, Finansijske institucije, Donatori

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

3.2.2	Praćenje promjena i usklađivanje zakonodavstva sa izmjenama i dopunama Direktive o platnim uslugama EU nakon članstva u SEPA	<p>Pokazatelj rezultata: Godišnji pregled izmjena EU direktiva o platnim uslugama i drugim zakonima u vezi sa SEPA-om -Crnogorski propisi o platnom prometu usklađeni sa EU PSD2/3</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine: - Uskladenost nacionalnog Zakonodavstva sa SEPA zahtjevima</p> <p>Ciljana vrijednost 2026: Kontinuirano praćenje i implementacija SEPA Regulative</p>	MF CBCG	Četvrti kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	18.000	CBCG, Finansijske institucije, Donatori
3.2.3	Istraživanje izvodljivosti razvoja QR koda, koji omogućava sistem plaćanja	<p>Pokazatelj rezultata: - sprovedena analiza izvodljivosti razvoja QR koda - % povećanja elektronskih plaćanja</p> <p>Polazna vrijednost 2024. godine: / - Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p>	CBCG	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	25.000	CBCG, Finansijske institucije

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		<ul style="list-style-type: none"> - Izrađena prva verzija analize izvodljivosti razvoja QR koda - Povećanje elektronskih plaćanja za 15% na godišnjem nivou 					
<i>Podcilj # 3.3: Izgraditi saradnju sa međunarodnim Fintech zajednicama radi razmjene ideja, dijeljenje resursa i unapređenje prekograničnog razvoja Fintech-a</i>							
3.3.1	Ispitivanje mogućnosti pridruživanja regionalnim i međunarodnim tijelima koji podstiču inovaciju u finansijskom sektoru radi saradnje razmjene iskustva na polju unapređenja i regulacije Fintech-a, kao i podrške Fintech institucijama da dobiju licencu u zemljama na koje žele da prošire svoje poslovanje.	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Broj aktivnosti sprovedenih radi jačanja saradnje; - Broj promotivnih događaja u cilju unapređenja Fintech sektora <p>Polazna vrijednost 2023. godine: 2</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ciljana vrijednost do 2026. godine: - Najmanje 2 aktivnosti na godišnjem nivou koje se odvijaju za jačanje saradnje - Najmanje 2 promotivna događaja organizovan u cilju unapređenja Fintech sektora 	MF MEP CBCG	Drugi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	21.000	CBCG, Donatori
3.3.2	Potpisivanje memoranduma o razumijevanju sa udruženjima u drugim zemljama, radi razmjene ideja,	Pokazatelj rezultata:	Poslovna udruženja	Treći kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	Nisu potrebna	/

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

	razmjene najbolje prakse, saradnje i omogućavanja programa studiranja i sticanja praktičnih vještina.	- Broj memoranduma o razumijevanju Polazna vrijednost 2023. godine: / Ciljana vrijednost do 2026. godine: - Potpisana najmanje 2 memoranduma o razumijevanju				dodatna sredstva	
OPERATIVNI CILJ 4		Unapređenje digitalne finansijske pismenosti uz podršku zelenoj ekonomiji i razvoj Fintech vještina i kapaciteta					
Rezultat	Indikator učinka	Izvori provjere	Polazna vrijednost 2023.	Prelazna vrijednost do 2027.	Ciljana vrijednost do 2029.		
Veći broj organizatora obrazovanja specijalizovanih za Fintech obuku	Broj organizatora obrazovanja koji pružaju specijalizovanu Fintech obuku	MF MPNI	0	2	3		
Povećana finansijska inkluzija	% građana koji nemaju bankovni ili račun za elektronsko plaćanje	CBCG	15,7	12	8		
Veći broj edukativnih programa za finansiranje startup projekata	Broj startup preduzeća / timova koji su adaptirali nova znanja i sposobnosti	Naučno-tehnološki park	-	20	50		

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

Aktivnosti		Indikator rezultata	Odgovorne institucije	Datum početka	Datum završetka	Sredstva 2025-2026. u eurima	Izvor sredstava
<i>Podcilj # 4.1: Jačanje digitalne finansijske pismenosti među pojedincima i mikro i malim preduzećima</i>							
4.1.1	<p>Ukjučivanje aktivnosti na promociji fintech znanja u godišnje akcijske planove koji prate Program razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027</p> <p>..</p>	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <p>Broj kampanja</p> <p>Broj obuka</p> <p>Broj učesnika</p> <p>Integrirana fintech agenda u strateške planove Regulatora</p> <p>Polazna vrijednost 2023:</p> <p>/</p> <p>Ciljana vrijednost 2026:</p> <p>- 1 pokrenuta kampanja</p> <p>8 različitih vrsta događaja (ukupno) obuka – 4 susreta, 1 hakaton, 23 radionica i mentorskih sesija – Ukupan broj obuka 30</p> <p>320 učesnika u ovim događajima</p>	<p>CBCG</p> <p>Institucije potpisnice Memoranduma o saradnji na implementaciji Programa razvoja finansijske edukacije u Crnoj Gori 2023-2027</p>	<p>Treći kvartal 2025.</p>	<p>Četvrti kvartal 2026.</p>	<p>30.000</p>	<p>Donatori, Regulatori, Budžet Tehnopolisa</p>

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		Najmanje 2 strategije u kojima je integrisana fintek agenda					
4.1.2	Procjena nedostataka vještina u oblasti digitalnih finansijskih usluga od strane pružaoca finansijskih usluga u svojoj bazi klijenata i osmišljavane odgovarajuće strategije za unapređenje digitalne finansijske pismenosti (npr. udruženja mogu svojim članovima da izrade dokumente sa smjernicama o načinima za unapređenje digitalne finansijske pismenosti)	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Broj sastanaka radi identifikovanja nedostataka vještina u oblasti digitalnih finansijskih usluga - Broj izrađenih smjernica <p>Polazna vrijednost 2023. godine:</p> <p>/</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ciljana vrijednost do 2026. godine: - Najmanje 5 sastanaka godišnje radi identifikovanja nedostataka vještina u oblasti digitalnih finansijskih usluga - Izrađen dokument sa smjernicama o načinima za unapređenje digitalne finansijske pismenosti 	Poslovna udruženja Fintech udruženje Univerziteti	Četvrti kvartal 2025	Četvrti kvartal 2026.	15.000	Poslovna udruženja, Fintech udruženje, Regulatori
<p><i>Podcilj # 4.2: Sprovesti procjenu nedostataka vještina u oblasti digitalnih finansijskih usluga u Fintech ekosistemu u kontekstu Fintech strategije</i></p>							

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

4.2.1	Bliska saradnja sa finansijskim sektorom, preduzetničkim ekosistemom, regulatorima i Vladom, kroz dogovoreni okvir upravljanja, sa ciljem identifikacije konkretnih potreba za vještinama u kontekstu Fintech strategije i isticanja ključnih nedostataka.	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <p>Procjena potreba za i nedostataka u pogledu vještina</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine:</p> <p style="text-align: center;">/</p> <p>- Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>- Sprovedena najmanje jedna procjena potreba za vještinama i procjena nedostataka u pogledu vještina</p>	MPNI Univerziteti Savjet za finansijsku stabilnost Poslovna udruženja Fintech udruženje	Drugi kvartal 2025.	Drugi kvartal 2026.	35.000	Budžet Crne Gore Poslovna udruženja Fintech udruženje CBCG Donatori
<i>Podcilj # 4.3: Razvoj regulatornih vještina i kapaciteta za podsticanje inovacija predvođenih Fintech-om, omogućavanje bezbjednog testiranja i nadgledanje i sprovođenje novih i disruptivnih proizvoda, usluga i startup preduzeća koji se pojavljuju u finansijskom sektoru.</i>							
4.3.1	Ažuriranje planova regulatora za obuku njihovih zaposlenih tako da oni uključuju digitalne finansijske usluge i temu Fintech-a, čime će uliti povjerenje u Fintech ekosistem i ohrabriti ga da nastavi sa razvojem inovativnih Fintech rješenja.	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <p>Početna vrijednost 2023:</p> <p style="text-align: center;">/</p> <p>Ciljana vrijednost 2026:</p> <p>Planovi regulatora ažurirani i implementirani</p>	Regulatori	Prvi kvartal 2025.	Četvrti kvartal 2026.	50.000	Regulatori Donatori
<i>Podcilj # 4.4: Razvijati vještine i kapacitete u oblasti digitalnih finansijskih usluga širom Fintech ekosistema</i>							

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

4.4.1	Unapređenje saradnje između finansijskih institucija i obrazovnih institucija kako bi se razvila relevantna radna snaga kvalifikovana u pogledu Fintech vještina, sa ciljem da se ubrza razvoj Fintech sektora. Primjeri uključuju ponudu pripravničkog staža u oblasti Fintech-a u saradnji sa univerzitetima, razvoj korporativnog entiteta za razvoj tržišta i administriranje specijalizovanog programa za pripravnički staž.	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Broj memoranduma o razumijevanju -Broj kvalifikovanih radnika/ pripravnika koji su počeli da rade za finansijske institucije <p>Polazna vrijednost 2023. godine:</p> <p style="text-align: center;">/</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Potpisano najmanje 3 memoranduma o razumijevanju sa finansijskim institucijama -Najmanje 5 obuka vezanih za Fintech - Najmanje 30 novozaposlenih kvalifikovanih za fintech 	Poslovna udruženja, MPNI Obrazovne institucije (univerziteti i škole)	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	15.000	Poslovna udruženja, Finansijske institucije Budžet Crne Gore
4.4.2	Istraživanje i razvoj specifičnih Fintech kvalifikacija koje privlače pažnju domaćih i stranih studenata	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Identifikovan broj identifikovanih 	Poslovna udruženja, MPNI Obrazovne institucije	Prvi kvartal 2026.	Četvrti kvartal 2026.	30.000	Poslovna udruženja, Finansijske institucije Budžet Crne Gore

Strategija finansijskih tehnologija (Fintech) za Crnu Goru 2025-2029

		<p>dodatnih specifičnih Fintech kvalifikacija</p> <p>Polazna vrijednost 2023. godine:</p> <p>- Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>- Sprovedeno istraživanje</p> <p>- Identifikovane najmanje 2 nove specifične Fintech kvalifikacije koje privlače pažnju domaćih i stranih studenata</p>					
4.4.3	<p>Uspostavljanje i organizacija posebnih edukativnih programa za startapove, fokusirane na alternativne izvore finansiranja. Programi će obuhvatiti teme poput poslovnih anđela, crowdfunding kampanja i venture capital (VC) fondova.</p>	<p>Pokazatelj rezultata:</p> <p>-Organizovani posebni edukativni programi za stratapove.</p> <p>Početna vrijednost:</p> <p>/</p> <p>Ciljana vrijednost do 2026. godine:</p> <p>-Uspostavljeno i organizovano najmanje 2 posebna edukativna programa za startapove</p>	Naučno-tehnoloski park	Prvi kvartal 2025.	Prvi kvartal 2026.	25.000	NTP budžet Donatori

